

“LA BELGIQUE A PRIS SA PLACE DANS LE CÉLESTE EMPIRE”

■ *Emmanuel de Wouters als diplomatiek adviseur in het semikoloniale Qing-China (1895-1899)*¹

- *Eline Ceulemans* -

In de late negentiende eeuw vierde het imperialisme hoogtij. Vanwege de agressieve incorporatie van het merendeel van de wereld in het Europese statensysteem transformeerde dit stelsel tot een wereldwijd systeem². In Azië hadden verschillende Europese machten aanzienlijke financiële en economische belangen in zogenaamde semikoloniale staten³. Vooral van het Chinese Qing-keizerrijk wilden deze Westerse mogendheden een stukje bemachtigen, wiens dynastie sinds het verlies van de Opiumoorlogen steeds meer leek af te brokkelen⁴. Yong Volz en Chin-Chuan Lee definiëren dit semikolonialisme in China aan de hand van drie samenhangende aspecten. In China manifesteerde zich ten eerste een zeker “informeel imperialisme” waarbij de Westerse grootmachten een sterke indirecte invloed uitoefenden, terwijl ze – ten tweede – tegelijk de Chinese soevereiniteit bleven erkennen. Ten derde streden deze staten met elkaar om China in meer formele invloedssferen op te delen⁵. Aan de hand van “*gunboat diplomacy*” forceerden ze zo de opening van Chinese havens en dwongen ze gunstige concessies af via ongelijke verdragen⁶. De inter-imperiale concurrentie stond de samenwerking en de continue uitwisseling van imperiale praktijken zeker niet in de weg⁷. De Westerse machten vonden elkaar onder meer in het opleggen van een gezamenlijk discours van moderniteit. Het niet-Westerse land zou verdere exploitatie kunnen vermijden als het een zekere “beschavingsstandaard” haalde. Om die te bereiken, of om lippen dienst te bewijzen aan dit ideaal, stelden de leiders van semikoloniale entiteiten Westerse raadgevers aan⁸.

Ook de Chinese regering deed een beroep op deze “experts”, om zo niet alleen te worden opgenomen in de “familie van naties”, maar vooral om militaire dreiging te verminderen⁹. Op het einde van de negentiende eeuw werd het Qing-keizerrijk als het ware verscheurd door zowel de agressie van de Westerse mogendheden als door interne opstanden¹⁰. Dit werd versterkt door een machtspeel tussen de hoogste regionen van de Chinese heerschappij, namelijk Keizer Guangxu, Keizerin-weduwe Cixi en de Chinese regering¹¹. De aangestelde adviseurs hadden vandaar een dubieuze positie binnen zowel het Westers exploitatie- en expansieproces als de modernisatieprojecten van de semikoloniale entiteiten die hen in dienst namen. Hun rol is echter nauwelijks onder-

zocht¹². Er is bijzonder weinig geweten over hoe deze adviseurs optraden als bemiddelaars in het grotere imperiale proces en hoe ze tegelijkertijd zelf hun rol en doel als adviseurs definieerden.

In dit onderzoek wordt een van die bemiddelaars onder de loep genomen, namelijk de Belg Ridder Emmanuel de Wouters d’Oplinter. Die trok in 1896 als “juridisch adviseur” naar het Zongli Yamen, het Chinese bureau van Buitenlandse Zaken¹³. De rol van deze diplomatiek adviseur – wat hij in realiteit was – zal bestudeerd worden aan de hand van zijn ideeën, belangenpercepties, loyaliteiten en handelingen. Hoe gaf hij zelf invulling aan zijn functie en tussen welke instanties dacht hij te moeten bemiddelen? Wegens zijn ambivalente positie als

1. Allereerst een oprechte dankbetuiging aan Nico Wouters, Catherine Lanneau, Michael Auwers en de drie anonieme reviewers voor hun redactionele hulp, aanmoedigingen en waardevolle suggesties en opmerkingen bij het herwerken van dit artikel. Voor verwijzingen naar Chinese benamingen wordt in dit artikel het pinyin-systeem gehanteerd.
2. Jürgen Osterhammel bestempelt het als “*the Age of Empires*”, JÜRGEN OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*, Princeton, 2014, p. 396.
3. VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation and Transfer, 1870-1930: Empires and Encounters*, London, 2015, p. 3; RICHARD HOROWITZ, “International Law and State Transformation in China, Siam, and the Ottoman Empire during the Nineteenth Century”, in *Journal of World History*, nr. 15, 2004 (4), p. 448.
4. Osterhammel laat de geschiedenis van imperialisme in China vandaar beginnen vanaf de Eerste Opiumoorlog (1839-1842), JÜRGEN OSTERHAMMEL, “Semi-Colonialism and Informal Empire in Twentieth-Century China: Towards a Framework of Analysis”, in WOLFGANG J. MOMMSEN, *Imperialism and After: continuities and discontinuities*, London, 1986, p. 299; STEPHEN HALSEY, “European Imperialism and China’s Response in the 19th Century”, in *Oxford Research Encyclopedia of Asian History*, Oxford, 2020; PHIL CHAN, “China’s Approaches to International Law since the Opium War”, in *Leiden Journal of International Law*, nr. 27, 2014 (4), p. 866. Deze periode van buitenlandse inmenging markeert eveneens het begin van wat in China wordt bestempeld als de ‘*Century of Humiliation*’ (1839-1949), ALISON A. KAUFMAN, “The “Century of Humiliation,” Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order”, in *Pacific Focus: Inha Journal of International Studies*, nr. 25, 2010 (1).
5. YONG VOLZ en CHIN-CHUAN LEE, “Semi-Colonialism and Journalistic Sphere of Influence”, in *Journalism Studies*, nr. 12, 2011 (5), p. 561; JOHN MACKENZIE, “European Imperialism: A Zone of Co-operation Rather than Competition?”, in VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation ...*, p. 43. Voor verschillende interpretaties van het concept ‘semikolonialisme’, teruggaand op het werk van Jürgen Osterhammel (1986), zie ROBERT BICKERS en CHRISTIAN HENRIOT, *New Frontiers: Imperialism’s New Communities in East Asia, 1842-1953*, Manchester, 2000, p. 290; RUTH ROGASKI, *Hygienic Modernity: Meanings of Health and Disease in Treaty-Port China*, Oakland, 2004, p. 415; BRYNA GOODMAN en DAVID S.G. GOODMAN, *Twentieth-century colonialism and China: localities, the everyday and the world*, New York, 2012, p. 256; ANNE REINHARDT, *Navigating Semi-Colonialism: Shipping, Sovereignty, and Nation-Building in China, 1860-1937*, Cambridge (MA), 2018, p. 396.
6. JÜRGEN OSTERHAMMEL, “*The Transformation of the World...*”, p. 400.
7. ID., “*Semi-Colonialism...*”, p. 300; VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation...*, p. 3.
8. RICHARD HOROWITZ, “*International Law...*”, p. 457; HOUSSINE ALLOUL en MICHAEL AUWERS, “What is (New in) New Diplomatic History”, in *Journal of Belgian History*, nr. 38, 2018 (4), p. 115.
9. PHIL CHAN, “China’s Approaches to International Law...”, p. 869, 891.
10. MECHTCHILD LEUTNER, “Cooperation networks and actors in semi-colonial China, 1860-1911”, in *Journal of Modern Chinese History*, nr. 2, 2008 (2), p. 147.
11. RICHARD HOROWITZ, “Breaking the Bonds of Precedent: The 1906 Government Reform Commission and the Origins of Ministerial Government in China”, in *Modern Asian Studies*, nr. 37, 2003 (4), p. 780.
12. Zie in dit verband de onderzoekspistes in HOUSSINE ALLOUL en MICHAEL AUWERS, “New Diplomatic History...”, p. 118.
13. Emmanuel de Wouters d’Oplinter (1866-1933), doctor in de rechten en bureauchef aan het Belgisch ministerie van Buitenlandse Zaken voor zijn vertrek naar China, HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters d’Oplinter-Bouchout*, Bruxelles, 1994, p. 418-420. Het Zongli Yamen, opgericht in 1861, was geen ministerie van Buitenlandse Zaken en lager in rang dan de andere Chinese departementen, RICHARD HOROWITZ, “Breaking the Bonds of Precedent...”, p. 783; JÜRGEN OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World...*, p. 497. Voor meer informatie over het Zongli Yamen, zie S.M. MENG, *The Tsungli Yamen: Its Organization and Functions*, Cambridge & Massachusetts: East Asian Research Center, Cambridge (MA), 1962.

adviseur had hij namelijk een driedubbele mediatorfunctie¹⁴. Als Westerling in een Aziatische semikoloniale context moest hij onderhandelen met de Chinese diplomatieke elite, terwijl hij als Belg in een inter-imperiale context eveneens moest onderhandelen met de gezanten aanwezig in Peking. Ten derde was hij lid van het Belgische diplomatieke apparaat dat sterk gedomineerd werd door Koning Leopold II¹⁵. Wat was de rol van de Wouters binnen het Zongli Yamen en wat zegt dit over de functie van Westerse adviseurs in Azië en de relatie tussen Europese en semikoloniale staten? Op welke manier illustreert de rol van de Wouters als diplomatiek adviseur een “Belgisch imperialisme” in het semikoloniale Oost-Azië en nam hij deel aan de inter-imperiale strijd in de Chinese hoofdstad? En in hoeverre was de Wouters een instrument van Leopolds expansiepolitiek?

Deze studie bevindt zich op het kruispunt tussen twee “nieuwe” historiografische velden, namelijk *New Imperial History* en *New Diplomatic History*. De laatste jaren hebben historici binnen beide domeinen meer aandacht voor niet-officiële, informele en transnationale actoren en ligt er een gro-

tere nadruk op culturele perspectieven¹⁶. Zo analyseren onderzoekers van imperiale geschiedenis het transnationale web van koloniale netwerken, uitwisselingen en mobiliteit¹⁷. Deze vorm van geschiedschrijving staat in België nog in zijn kinderschoenen, hoewel de Belgische casus interessant is om te bestuderen in dit licht¹⁸. Een van deze onderzoekspistes is gericht op de aard en werking van transnationale connecties binnen het Belgisch kolonialisme tijdens de *Belle Époque*¹⁹. Zo maakte Koning Leopold II gebruik van een breed netwerk van zowel officiële als semiofficiële of informele “agenten”, een noemer waar de Wouters wellicht ook onder viel. Voor de Afrikaanse kant van het verhaal heeft Vincent Viaene al op overtuigende wijze het belang van dit netwerk in de verf gezet. Hij beschouwt Leopolds expansiepolitiek onder andere als een strategie om de verdeelde elites terug te verenigen door een beroep te doen op de atavistische verlangens van de aristocratie, de hogere clerus, het leger en het diplomatieke corps. Vanuit deze groepen kon Leopold zijn handlangers “rekruteren”, die Viaene bestempelt als de *parti coloniale*²⁰. Zo’n netwerk moet eveneens bestaan hebben voor het beoogde expansieproject in China²¹.

14. Voor adviseurs als meervoudige bemiddelaars, zie MICHAEL AUWERS, “Diplomatic Advisers as Tools of Imperialism in the Late Nineteenth Century: the Case of the Belgians in East-Asia”, Paper gepresenteerd tijdens *Bridging Divides. Third Conference of the New Diplomatic History Network*, RIAS Middelburg, 24-26 oktober 2018.

15. RIK COOLSMAET, VINCENT DUJARDIN en CLAUDE ROOSENS, *Les Affaires Étrangères: au service de l'État belge de 1830 à nos jours*, Bruxelles, 2014, p. 30-31.

16. REMCO RABEN, “A New Dutch Imperial History: Perambulations in a Prospective Field”, in *BMGN – Low Countries Historical Review*, nr. 128, 2013 (1), p. 7; HOUSSINE ALLOUL en MICHAEL AUWERS, “New Diplomatic History ...”, p. 113-115; TRACY SOWERBY, “Early Modern Diplomatic History”, in *History Compass*, nr. 14, 2016 (9), p. 441-444. Net dit kruispunt van diplomatieke en koloniale geschiedenis is zelden bestudeerd, zie JÜRGEN OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World...*, p. 402.

17. REMCO RABEN, “Dutch Imperial History ...”, p. 5-6; VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation ...*, inleiding.

18. Een belangrijke uitzondering is het werk van Daniel Laqua, met name het tweede hoofdstuk ‘*Empire*’, DANIEL LAQUA, *The age of internationalism and Belgium, 1880-1930: Peace, progress and prestige*, Manchester, 2013. Hoewel deze opkomende en innoverende historiografische netwerken het potentieel hebben tot waardevol onderzoek te leiden vertrekkend vanuit de Belgische casus, bestaan er reeds verscheidene uitstekende werken over Belgische actoren in de wereld van informeel imperialisme, zie onder andere: MICHEL DUMOULIN, “Historiens étrangers et historiographie de l’expansion belge aux XIXe et XXe siècles”, *BMGN*, nr. 100, 1985 (4); MICHEL DUMOULIN, “Quelques aspects de l’impérialisme belge, 1880-1940”, in *Enquêtes et Documents d’Histoires Africaine*, nr. 3, 1978; MICHEL DUMOULIN, “Une plus grande Belgique: Le Roi, la Belgique et le monde en 1905”, in VINCENT DUJARDIN, VALÉRIE ROSOUX, TANGUY DE WILDE, STÉPHANIE PLANCHE en PIERRE-LUC PLASMAN, *Léopold II: Entre génie et gêne*, Bruxelles, 2009; EDDY STOLS, “L’expansion belge en Amérique latine vers 1900”, *Bulletin des séances de l’ARSOM*, nr. 2, 1979.

19. CHRISTOPHE VERBRUGGEN, DANIEL LAQUA en GITA DENECKERE, “Belgium on the Move: Transnational History and the Belle Époque”, in *Revue Belge de Philologie et d’Histoire*, nr. 90, 2012 (4), p. 1214.

20. VINCENT VIAENE, “King Leopold’s Imperialism and the Origins of the Belgian Colonial Party, 1860-1905”, in *The Journal of Modern History*, nr. 80, 2008 (4), p. 749, 757; zie ook HANNES VANHAAUWAERT, ‘*All the King’s Men*’: een zoektocht naar de koloniale ideeën van enkele adviseurs en “handlangers” van Leopold II (1853-1892), licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 2005.

21. Zie bijvoorbeeld volgende passage in: LÉON VAN DER ELST, “Léopold II et la Chine”, in *La Revue générale*, 57/111, 1924, p. 571.

Leopolds expansieplannen in Oost-Azië, die hij reeds als jonge prins had, zijn echter nog maar weinig bestudeerd²². Vlak na de Chinees-Japanse oorlog in 1895 intensifieerde hij, net zoals verschillende andere Europese leiders, nochtans opnieuw zijn pogingen om een invloedssfeer uit te bouwen in China²³. In termen van Belgisch buitenlands beleid was deze concessiewedloop voornamelijk gericht op spoorweg- en mijnbouwconcessies, hoewel Leopold II eveneens zijn zinnen had gezet op eventuele territoriale expansie²⁴. Op het einde van de negentiende eeuw was er vandaar een amalgaam aan Belgische actoren in China aanwezig. Onderzoek naar de economische, politieke en financiële implicaties van dit expansieproject is reeds gevoerd door Ginette Kurgan-van Hentenryk in haar monumentale overzichtswerk aan de hand van Leopolds invloed op het diplomatieke corps, private financiële groepen en cruciale tussenpersonen, zoals de Belgische ingenieur Jean Jadot²⁵. Haar traditionelere

werk is echter minder ingebed in transnationale netwerken, waardoor ze bijna uitsluitend ‘Westerse’ actoren belicht en niet dieper ingaat op de Chinese kant van het verhaal²⁶. Zo heeft ze geen aandacht voor de Wouters op het moment dat hij in dienst is van het Zongli Yamen, maar opvallend genoeg wel vanaf het moment dat hij (in 1900) een particuliere functie in China vervult.

Ondertussen hebben onderzoekers binnen de traditie van de “nieuwe” diplomatieke geschiedenis afdoende bewezen dat de focus op enkel officiële vertegenwoordigers en monolithische staten geen recht doet aan de veelvormigheid van de interstatelijke betrekkingen²⁷. Als adviseur in functie van het Zongli Yamen, maar onrechtstreeks verbonden aan het Belgische ministerie van Buitenlandse Zaken is de Wouters een goed voorbeeld van een semiofficiële diplomatieke actor. Terwijl vroegmoderne historici waardevol onderzoek hebben verricht naar informele en interculturele

22. JEAN STENGERS, “De uitbreiding van België: tussen droom en werkelijkheid”, in GUSTAVE JANSSENS & JEAN STENGERS, *Nieuw licht op Leopold I & Leopold II: het Archief Coffinet*, Brussel, 1997, p. 237-238. Voor de traditionele historiografie van de negentiende-eeuwse Belgisch-Chinese relaties (klassiek onderverdeeld in buitenlands beleid, expansie en katholieke missies), zie OLIVIER SERVAIS, LOUIS TULKENS en ARTHE VAN LAER, *La diplomatie belge et l’Extrême-Orient: Trois études de cas*, Louvain-la-Neuve, 2004, p. 31; J.M. FROCHISE, *La Belgique et la Chine: relations diplomatiques et économiques (1839-1909)*, Bruxelles, 1936; JINSHUI LIN, “Sino-Belgian Relations during the Reign of Leopold II: A Brief Historical Account Based on Chinese Documents”, in W.F. VANDE WALLE, *The History of the Relations between the Low Countries and China in the Qing Era (1644-1911)*, (Leuven Chinese Studies XIV), Leuven, 2003.

23. Ook wel de “scramble for China” genoemd, JÜRGEN OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World...*, p. 401.

24. Dit resulteerde onder andere in de gezamenlijke constructie en exploitatie van de Peking-Hankou spoorlijn door het Frans-Belgisch consortium, JAN-FREDERIK ABBELOOS, “Belgium’s Expansionist History between 1870 and 1930: Imperialism and the Globalisation of Belgian Business”, in CSABA LÉVAI (ed.), *Europe and its Empires*, Pisa, 2008, p. 111-112.

25. GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *Léopold II et les groupes financiers belges en Chine: la politique royale et ses prolongements (1895-1914)*, Bruxelles, 1972, p. 837. Voor een recent werk over enkele Belgen aanwezig op het einde van de negentiende eeuw, zie CHARLES LAGRANGE, ROLAND DUSSART-DESART, PATRICK MASELIS en THOMAS BAERT, *A Belgian passage to China (1870-1930)*, Gorredijk, 2020. Er was bovendien een significante Belgische aanwezigheid in China in de vorm van missionarissen, zie onder andere CARINE DUJARDIN, *Missionering en Moderniteit: De Belgische minderbroeders in China 1872-1940*, Leuven, 1996; CARINE DUJARDIN, “Les missionnaires belges en Chine (1870-1940). Rencontre ou affrontement?”, in PAUL SERVAIS, *Christianisme et Orient (17e-21e siècles): Actes du 10e colloque international de l’Espace Asie*, nr. 12, 2010; ALEXANDER TSUNG-MING CHEN, *Le Christianisme en Chine aux XIXe et XXe siècles: Figures, événements et missions*, (Leuven Chinese Studies), nr. 31, Leuven, 2015. Zie in dit verband ook de fascinerende publicatie rond de Belg Paul Spingaerd, een Brusselse wees die later een positie vervulde als Chinese mandarijn in Jiuquan op het einde van negentiende eeuw. Vooral hoofdstuk 9 en 10 geven goed weer hoe deze Belg in China de aandacht trok van zowel Li Hongzhang als Koning Leopold II en zodoende werd ingezet voor verschillende opdrachten, zoals het bijstaan van andere Belgische actoren tijdens hun verblijf in China en hun onderhandelingen met het Zongli Yamen, ANNE SPLINGAERD MEGOWAN, *The Belgian Mandarin: The Life of Paul Spingaerd, Brussels, 1842-Xian, 1906*, Bloomington, 2008, p. 118-149.

26. Dit wordt eveneens aangehaald door Jürgen Osterhammel als grootste valkuil voor de convergentie van diplomatieke en koloniale geschiedenis, namelijk een eurocentrisch en teleologisch perspectief, wat bijgevolg stereotiepe kolonisator-gekoloniseerde dichotomieën reproduceert, JÜRGEN OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World...*, p. 402.

27. HOUSSINE ALLOUL en MICHAEL AUWERS, “New Diplomatic History ...”, p. 112; GILES SCOTT-SMITH, “Introduction: Private Diplomacy, Making the Citizen Visible”, in *New Global Studies*, nr. 8, 2014 (1), p. 2.

diplomatieke bemiddelaars, zijn historici over de negentiende eeuw grotendeels achtergebleven²⁸. Dit onderzoek vult daardoor deels een temporele lacune en sluit eveneens aan bij de “nieuwe” stroming binnen imperiale geschiedenis die ijvert voor meer complexiteit door de interactie van verschillende imperiale protagonisten te onderzoeken²⁹. Hoewel er reeds enkele interessante werken verschenen over andere adviseurs in Aziatische semikoloniale entiteiten missen ze deze combinatie van elementen³⁰. Dit onderzoek overstijgt vandaar de Belgische casus door inzichten te bieden in de ideeën en praktijken van dergelijke negentiende-eeuwse mediators tussen imperiale en semikoloniale staten.

Voor dit onderzoek wordt hoofdzakelijk diplomatieke correspondentie gebruikt³¹. De bronnen zijn bewaard in het Archief van het ministerie van

Buitenlandse Zaken. Van deze honderden brieven zijn er slechts zeven van de Wouters' hand teruggevonden. Overige officiële correspondentie en bijkomend materiaal, vooral met betrekking tot de relatie tussen Leopold II en het diplomatieke corps, is ook terug te vinden in het Archief van het Koninklijk Paleis (voortaan AKP). De zoektocht naar de bronnen verliep niettemin moeizamer dan verwacht. Allereerst was het Archief Goffinet (onderdeel van het AKP) voor lange tijd gesloten³². Daarnaast waren er problemen met de zoektocht naar het privaat archiefmateriaal. Er bestaat namelijk een correspondentie tussen de Wouters en zijn broer Fernand. Deze bronnen zouden volgens de familie in 2016 overgedragen zijn aan het Algemeen Rijksarchief, maar zijn in realiteit wellicht spoorloos. Een minutieuze zoektocht in het nog niet geïnventariseerde fonds leverde alvast niets op. Fragmenten uit deze correspondentie zijn wel-

28. TOBY OSBORNE, “Whither Diplomatic History? An Early-Modern Historian’s Perspective”, in *Diplomatica*, nr. 1, 2019, p. 40-42. Het merendeel van het onderzoek is echter gericht op West-Europa of de Middelenlandse regio, zie TOBY OSBORNE en JOAN-PAU RUBIÉS, “Introduction: Diplomacy and Cultural Translation in the Early Modern World”, in *Journal of Early Modern History*, nr. 20, 2016; EMRAH SAFA GÜRKAN, “Mediating Boundaries: Mediterranean Go-Betweens and Cross-Confessional Diplomacy in Constantinople, 1560-1600”, in *Journal of Early Modern History*, nr. 19, 2015; NATALIE ROTHMAN, *Brokering Empire: Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*, Ithaca, 2011.

29. VOLKER BARTH en ROLAND ČVETKOVSKI, *Imperial Co-operation...*, p. 6.

30. Het boek over verscheidene Westerse adviseurs waaronder de Brit Robert Hart, Inspecteur-Generaal van de Chinese douane in de negentiende eeuw, sluit het best aan bij dit onderzoek; JONATHAN SPENCE, *To Change China: Western Advisers in China 1620-1960*, Middlesex, 1980. Enkele recente innoverende werken omtrent Westerse ‘men in the middle’ betreffen: HANS VAN DE VEN, “Robert Hart and Gustav Detring during the Boxer Rebellion”, in *Modern Asian Studies*, 40, 2006 (3); HIRATA KOJI, “Britain’s Men on the Spot in China: John Jordan, Yuan Shikai, and the Reorganization Loan, 1912-1914”, in *Modern Asian Studies*, 47 (3), 2012; HANS VAN DE VEN, *Breaking with the Past: The Maritime Customs Service and the Global Origins of Modernity in China*, New York, 2014; Voor de periode van dit artikel (einde negentiende eeuw) blijft onderzoek echter gelimiteerd en overgefixeerd op Britse actoren, wat Hans Van de Ven deels weet de overstijgen door aandacht te hebben voor de meervoudige en overlappende identiteiten van Robert Hart, de transnationale netwerken waarin hij fungeerde en zijn relatie met de Duitse Gustav Detring. De ‘Great Power bias’ is niettemin nog duidelijk aanwezig in onderzoek naar ‘Westers’ imperialisme in Qing-China. Over de andere Belgische adviseurs in semikoloniale Azië bestaan eerder beschrijvende werken betreffende de Belgisch-Siamse en Belgisch-Koreaanse relaties, zie WALTER TIPS, *Gustave Rolin-Jaequemyns and the Making of Modern Siam: The Diaries and Letters of King Chulalongkorn’s General Adviser*, Bangkok, 1996; MAURICE WALRAET, “L’oeuvre des Belges au Siam à la fin du XIXe siècle”, in *Bulletin de l’Institut Royal Colonial Belge*, XXV/2, 1954; ADRIEN CARBONNET, “The Belgium-Korea relations (1900-1905): Focusing on the Nomination of a Belgian Advisor to the Chosŏn Court”, Paper gepresenteerd tijdens *Korea in Global History: The Long Nineteenth Century and the Foreign Powers*, Universiteit van Heidelberg, 20 mei 2017. Het recente onderzoek van Vincent Genin – met delen over de Belgische adviseur Rolin-Jaequemyns in Siam – sluit wel aan bij dit onderzoek, hoewel vanuit een andere optiek (namelijk internationaal recht), VINCENT GENIN, *Eurocentrisme et modernité du droit international, 1860-1920: L’« Orient » et l’Amérique latine chez les juristes belges*, 14/2, 2018. Enkele noemenswaardige werken over Belgische adviseurs in de bredere semikoloniale wereld op het einde van de negentiende eeuw zijn onder andere: ANNETTE DESTRIÉ, *Les fonctionnaires belges au service de la Perse, 1898-1915*, Leiden, 1976; LAMBERT MOLITOR, *De la Perse à l’Iran. L’aventure des Molitor*, Bordeaux, 2018. Er waren ook verschillende Belgische juristen aanwezig in Egypte in deze periode, zie URI KUPFFERSCHMIDT, *Henri Naus Bey: Retrieving the biography of a Belgian industrialist in Egypt*, Academie des Sciences d’Outre-Mer, nr. 52, 1999 (2), p. 30-31 voor een overzicht.

31. Vanwege administratieve en linguïstische barrières konden Chinese archieven spijtig genoeg niet geraadpleegd worden. Het bronnencorpus betreft archiefmateriaal uit Belgische archieven, aangevuld met gepubliceerde bronnen uit het Frans, Engels of Duits.

32. Hierdoor kon tijdens het onderzoek enkel het Kabinet van Leopold II geconsulteerd worden.

is waar gepubliceerd in de eerder hagiografische familiegeschiedenis door Hervé Douchamps³³.

De bronnen worden geanalyseerd op basis van een dieptelezing met discours-analytische gevoeligheid voor bepaalde discursieve thema's, normatieve of performatieve passages, etc. Er wordt vooral gezocht naar drie onderling samenhangende discursieve formaties, namelijk het discours over de imperiale wereldorde, dat over de plaats van België binnen die orde en ten slotte het discours over de rol van diplomatieke adviseurs in die semikoloniale entiteiten. Enkele begeleidende vragen zullen aan het bronmateriaal gesteld worden³⁴. Hoe wordt de functie van buitenlandse diplomatieke adviseurs beschreven en hoe geeft de Wouters invulling aan zijn rol? Tussen welke instanties lijkt hij te bemiddelen en waar liggen zijn loyaliteiten? Om in de brieven de Wouters' onderliggende ideologieën binnen het inter-imperiale discours in semikoloniale entiteiten te analyseren wordt er gebruikt gemaakt van een ideologisch discours-analytisch kader, gebaseerd op het theoretische model beschreven door Teun Van Dijk³⁵.

De periode dat de Wouters in China verbleef, viel samen met enkele essentiële geopolitieke veranderingen in Azië zoals de Chinese nederlaag tegen Japan, Leopolds vernieuwde aandacht voor expansie in Azië en nieuwe moderniseringsprojecten binnen de Chinese overheid. Dit onderzoek start vandaar vanaf het jaar 1895 en eindigt in 1899, toen de Wouters' contract bij het Zongli

Yamen afliep en de toegang voor Westerlingen meer en meer belemmerd werd na de coup d'état van Keizerin Cixi³⁶. Dit artikel is gestructureerd volgens de Wouters' driedubbele mediatorfunctie en de uitdagingen die daarmee gepaard gingen: een Westerling in China, een Belg in de inter-imperiale context in Peking en een diplomatieke functionaris binnen een door Leopold II gedomineerd diplomatiek apparaat.

I. “De Barbaren gebruiken om de Barbaren te controleren”: de Wouters en de Chinese diplomatieke wereld

Uit de relatief schaarse informatie die Belgische historici voorheen vergaard hebben omtrent de missie van de Wouters klinkt eensgezind dat hij werd uitgestuurd als adviseur naar het Zongli Yamen op vraag van Baron Lambermont na onderhandelingen tussen Koning Leopold II en de Chinese topminister Li Hongzhang³⁷. Deze mandarijn kwam namelijk in juli 1896 enkele dagen op bezoek in België op uitdrukkelijk verzoek van Leopold II, met name om de Belgische verbintenis bij de Peking-Hankou spoorwegconstructie te bevorderen³⁸. De bronnen tonen echter aan dat het rekest voor een Belgische adviseur verbonden aan het Zongli Yamen een halfjaar eerder kwam, verrassend genoeg uit Chinese hoek. Eind december 1895 stelde een van de Chinese ministers van het Zongli Yamen – Zhang Yinhuan – een opmerkelijke vraag aan Belgisch gezant in Peking Henri Loumyer. Hij

33. HERVÉ DOUCHAMPS, *La famille de Wouters...*

34. INGOLFUR ASGEIR JOHANNESON, “The politics of historical discourse analysis: a qualitative research method?”, in *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, nr. 31, 2010 (2), p. 256.

35. Ideologieën organiseren een persoons identiteit, acties, doelen, loyaliteiten, normen en waarden, alsook zijn/haar relaties met andere groepen en worden geuit via een discours, TEUN VAN DIJK, “Ideology and discourse analysis”, in *Journal of Political Ideologies*, nr. 11, 2006 (2), p. 115.

36. LUKE KWONG, “Chinese Politics at the Crossroads: Reflections on the Hundred Days Reform of 1898”, in *Modern Asian Studies*, nr. 34, 2000 (3), p. 675.

37. J.M. FROCHISSE, *La Belgique ...*, p. 387; GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *Léopold II ...*, p. 219; HERVÉ DOUCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 424.

38. Li keek persoonlijk toe op de Belgische toewijzing van de spoorlijn. Zijn bezoek aan België maakte deel uit van zijn eerder symbolische rondreis door verschillende Westerse landen nadat hij als Chinees vertegenwoordiger de kroning van de nieuwe tsaar had bijgewoond; AKP, Kabinet van Koning Leopold II (voortaan KLII), Dossier I, DD. Affaires étrangères, 549-564. Dossiers concernant la Chine 1868-1905, 552: Visite de S.E. le comte Li-Hung-Chang en Belgique, Juillet 1896; JINSHUI LIN, “Sino-Belgian Relations during the Reign of Leopold II”, p. 450-455; ELISABET DOOMS, ‘Le gouverneur d’Anvers demande un drapeau Chinois’, *Chinees-Belgische diplomatieke relaties: Chinese diplomatieke delegaties in het negentiende eeuwse België*, masterscriptie, Universiteit Gent, 2009, p. 68-69.

wilde namelijk weten “*si la Belgique pourrait désigner à la Chine un homme profondément versé dans la science du droit international qui consentirait à accepter les fonctions de Conseiller politique et légal*”³⁹. De Belgische diplomatieke elite in Brussel had dus geen aandeel in de voorafgaande onderhandelingen omtrent een adviseur, net zomin als Li Hongzhang, die later toegaf zelfs niet aanwezig te zijn toen de Wouters contract werd opgesteld⁴⁰.

Dit brengt al meteen een nuance in het bestaande narratief over de aanstelling van de Wouters, aangezien nergens de vraag van Zhang vermeld wordt. Het is een van de vele manieren waarop Chinese moderniseringsinitiatieven binnen de academische wereld steeds worden verloochend en het discours behouden blijft waarbij China in het algemeen wordt afgeschilderd als statisch⁴¹. Het voorstel is echter een mooi voorbeeld van een semikoloniale staat die probeerde om modernisering door te voeren, of toch ten minste lippen-dienst te bewijzen aan de idealen van het “Westeren”⁴². Na de pijnlijke nederlaag tegen Japan en het daaropvolgende Shimonoseki vredesverdrag in 1895 kwam de progressieve minderheid binnen de Chinese elite meer en meer op de voorgrond⁴³. Enkele van deze hervormingsgezinde elites waren verbonden aan het Zongli Yamen. Ze wezen vooral op de noodzaak van de implementatie van

Westerse politieke ideeën en technologieën⁴⁴. Het voorstel voor een “juridisch en politiek adviseur” is een indicatie van deze nieuwe wind binnen het Chinese bureau van Buitenlandse Zaken⁴⁵. Zhang benadrukte namelijk dat het voorstel op vraag was van de ministers van het Zongli Yamen en geen officieel verzoek van het keizerlijke hof.

De Wouters werd echter niet aangenomen als adviseur om het land te moderniseren naar Westers model, maar eerder als blijkt dat ze het internationale spelletje wilden meespelen zonder zich te onderwerpen. Naast een symbolische daad is het dus eveneens een strategische zet langs Chinese zijde. Deze tendensen zijn ook merkbaar in het latere contract van de Wouters. De functie *an sich* werd niet gedefinieerd, maar in artikel drie werd er gespecificeerd dat “*les Secrétaires du Yamen auraient la faculté d’aller le consulter sur toutes les questions se rapportant aux relations de la Chine avec les Puissances Etrangères*”⁴⁶. Hij moest het Zongli Yamen toelichting geven over de Westerse machten aanwezig in China. Dit paste volgens Jonathan Spence volkomen binnen de Chinese strategie “*to use the barbarians to control the barbarians*”⁴⁷. Deze aanpak bleek reeds succesvol bij de Britse Robert Hart, de onofficiële adviseur voor het Zongli Yamen⁴⁸. Het contract hield verder in dat de Wouters verbonden

39. AKP, KLII, 552, de Favereau aan Paul de Borchgrave, 26 juni 1896.

40. Archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken (voortaan ABZ), *Correspondance politique des légations* (voortaan CPL): Chine, 1896-1898, de Vinck aan de Favereau, 9 december 1896.

41. De meest recente academische reactie hierop wordt *New Qing History* genoemd, RUTH DUNNELL en JAMES MILLWARD, “Introduction”, in RUTH DUNNELL, JAMES MILLWARD, MARK ELLIOTT en PHILIPPE FORÉ, *New Qing Imperial History: the Making of Inner Asian Empire at Qing Chengde*, Oxfordshire, 2011, p. 3. Dit is de revisionistische stroming dat volgde op de ‘China-centered histories of China’ van de vorige eeuw en naast het benadrukken van inheemse dynamiek ook aandacht heeft voor de multiethniciteit van de Qing dynastie en meer aansluit bij globale geschiedenis, THORALF KLEIN, “Rethinking the Origins of ‘Western’ Imperialism in China: Global Constellations and Imperial Policies, 1790-1860”, in *History Compass*, nr. 10, 2012 (11), p. 790.

42. PHIL CHAN, “China’s Approaches...”, p. 868. STEPHEN HALSEY, “European Imperialism and China’s Response ...”.

43. TORSTEN WEBER, “Same Race, Same Fate? Theories of Asian Commonality and the Shift of Regional Hegemony in East Asia after the First Sino-Japanese War (1894/5)”, in VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation ...*, p. 153.

44. Vaak bestempeld als de Yangwu beweging; THEODORE HUTERS, *Appropriating the West in Late Qing and Early Republican China*, London, 2005, p. 24, 30, 174.

45. *Idem*, p. 172.

46. ABZ, Cl. B 108 VI, Direction Politique, n°5503, Contrat de Wouters.

47. JONATHAN SPENCE, *Western Advisers...*, p. 118. Dit Chinees idioom werd voor verschillende contexten gebruikt en duidt op de manier waarop Chinezen verwijzen naar buitenlanders (*yi*). Deze populaire vertaling van *yi* wordt echter meer en meer gecontesteerd, zie JORG KUSTERMANS, “Gift-Giving as a Source of International Authority”, *The Chinese Journal of International Politics*, 2019, p. 420. Voor meer informatie over deze *Huá-Yi* (“Sino-barbarian”) tegenstelling, zie PARK SEAYOUNG, “Me, Myself and My Hegemony: The Work of Making the Chinese World Order a Reality”, in *Harvard Journal of Asiatic Studies*, nr. 77, 2017 (1).

48. JONATHAN SPENCE, *Western Advisers...*, p. 94.

zou zijn aan het Zongli Yamen voor een periode van drie jaar. In artikel vier werd nogmaals beklemtoond dat de functie strikt vertrouwelijk was en dat de Wouters zich door het tekenen van het contract verbond “*par serment verbal et écrit, à ne jamais divulguer, ni commenter, ni critiquer les affaires pouvant venir à sa connaissance par suite des fonctions qu’il remplit*”⁴⁹. De Belgische overheid mocht geen invloed hebben op de uitoefening van zijn functie, aangezien de Wouters enkel ondergeschikt was aan de ministers van het Zongli Yamen. Hij bleef echter wel verbonden aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor zijn vertrek werd de Wouters benoemd tot *chef de division* op persoonlijke titel en voor drie jaar op inactief geplaatst⁵⁰. Reeds in 1896 werd de functie van de Wouters voor het Zongli Yamen door Charles Michel, zaakgelastigde van de Belgische legatie in Peking, omschreven als “*tout au plus semi-officielle*”⁵¹.

Dit verklaart de grootste stilte in het discours van de Wouters over zijn functie als adviseur. Aangezien hij niets bekend mocht maken over wat hij deed voor het Zongli Yamen en deze zaken al helemaal niet mocht becommentariëren of bekritisieren, stuurde hij nooit persoonlijk brieven naar het Belgische ministerie van Buitenlandse Zaken. Dat zou worden beschouwd als een misbruik van zijn positie⁵². In plaats van rechtstreeks naar het ministerie te schrijven, stuurde de Wouters bijna dagelijks brieven (of eerder verslagen) naar Carl de Vinck, vanaf september 1896 opvolger van Loumyer als Belgische gezant in Peking. Op deze manier bleef de Belgische legatie op de

hoogte van de Wouters’ activiteiten. Als er iets noemenswaardig in de brieven stond, stuurde de Vinck deze door naar het ministerie onder de titel “*extrait d’une lettre particulière*”⁵³. Hieruit blijkt dat de Wouters een andere opvatting had over de functie van adviseur dan bijvoorbeeld Robert Hart die zichzelf omschreef als een “*paid agent of the Chinese government*” waarvan verwacht werd dat “*from those who take the pay, and who are the servants of the Chinese Government that they at least will so act as to neither offend susceptibilities nor excite jealousies, suspicion, and dislike*”⁵⁴. De integriteit van deze personen ten aanzien van het Zongli Yamen was duidelijk afhankelijk van hun loyaliteiten. Het feit dat de ministers geen zware straffen konden opleggen als deze adviseurs hun boekje te buiten gingen is eveneens tekenend voor hun relatieve machtspositie in China.

Nadat hij op 9 december 1896 in Peking arriveerde, liep alles de eerste maanden voor de Wouters op rolletjes⁵⁵. Het werd echter snel duidelijk dat hij gevangen zat in een web van paleisintriges. Zijn eerste jaren aan het Zongli Yamen vielen samen met een periode van progressieve veranderingen die culmineerde in de “honderddagenhervormingen” van de jonge Keizer Guangxu in 1898. Dit zorgde voor een grote verdeeldheid onder de Chinese ministers en de hervormingen werden uiteindelijk gecounterd door Keizerin-weduwe Cixi die na een coup d’état terug de macht greep⁵⁶. Dit had ook rechtstreeks gevolgen voor de Wouters. Bijna alle Chinese ministers die zijn contract mee hadden ondertekend, werden vervangen door hun voorgangers⁵⁷.

49. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, Contrat de Wouters.

50. ABZ, Personeelsdossier (voortaan PD) nr. 297, *Emmanuel de Wouters d’Oplinter*, Koninklijk Besluit van 10 oktober 1891.

51. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Charles Michel aan de Favereau, 3 juli 1896.

52. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, Contrat de Wouters.

53. Deze kwamen meestal een maand later aan in Brussel, afgaand op de datum te lezen op de brief. Daarenboven is het niveau van precisie zeer hoog, waardoor de brieven waarschijnlijk vanaf het begin opgesteld werden met de intentie deze te verzenden naar het ministerie van Buitenlandse Zaken in Brussel. Het zou zinloos zijn om zo een gedetailleerde brief over de Chinese ministers en verschillende buitenlandse gezanten te sturen naar de Vinck die hetzelfde van dichtbij meemaakte en die de Wouters bijna dagelijks sprak.

54. JONATHAN SPENCE, *Western Advisers...*, p. 112. Deze aandacht voor meervoudige identiteiten en loyaliteiten is eveneens aanwezig in het recentere werk van HANS VAN DE VEN, “Robert Hart...”, p. 633.

55. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 14 december 1896.

56. RICHARD HOROWITZ, “Breaking the Bonds of Precedent...”, p. 780.

57. ABZ, CPL: Chine, 1899-1900, de Vinck aan de Favereau, 9 januari 1899.

Dat is alleszins de traditionele versie van het verhaal. Recent brachten onderzoekers echter een gecompliceerder beeld aan het licht. De progressieve hervormingen, later allemaal toegeschreven aan Keizer Guangxu, vonden grotendeels steun bij het gehele keizerlijke hof. De overhaaste veranderingen misten echter coherente planning en supervisie⁵⁸. Een lang verborgen archief onthulde eveneens dat de hervormingsgezinde Kang Youwei met de hulp van enkele hooggeplaatste ministers een complot had beraamd om Cixi te vermoorden⁵⁹.

Zhang Yinhuan fungeerde hierbij als geheime tussenpersoon door op clandestiene wijze informatie van Kang door te spelen aan Keizer Guangxu⁶⁰. Zhang was de minister die de aanvraag voor een Westerse adviseur in gang had gezet en binnen het Zongli Yamen de Wouters' grootste steun. In zijn eerste brief vermeldde de Wouters hem als de enige "*qui s'occupe journellement des affaires publiques et qui représentait le parti de l'Empereur et des Princes contre l'Impératrice-Douairière*"⁶¹. Eenmaal is er in de bronnen ook een glimp op te vangen van de taken die de Wouters moest uitvoeren voor het Zongli Yamen, toen de Vinck in een brief naar Brussel terloops vermeldt dat: "*Il [de Wouters] avait, avant son départ, fait traduire, par son interprète un nombre suffisant d'articles de journaux Européens, pour pouvoir satisfaire, [...], la curiosité très restreinte du jeune Empereur de Chine*"⁶². Werden deze kranten op clandestiene wijze geleverd door Zhang aan Keizer Guangxu? Had de Wouters misschien onbewust een aandeel in het complot om Cixi te vermoorden? Nadat Zhang in 1898 al snel ontmaskerd werd, kon het niet lang geduurd hebben voor de Wouters' eventuele betrokkenheid aan het licht zou zijn gekomen. Toen hij een jaar later

bijna ontslagen werd van zijn positie, zou dit wel eens de werkelijke reden zijn geweest⁶³.

De Wouters' loyaliteiten lagen niet bij de Chinese overheid. Hij was geen Robert Hart, maar zag zichzelf eerder als gewiekste bemiddelaar. Op basis van een ideologisch discoursanalytisch kader toegespitst op één element, namelijk de discursieve "*ingroup-outgroup*" polarisatie, komt er in de Wouters' brieven een duidelijk discours naar voren. Bij deze polarisatie worden acties van de ideologische "*ingroup*" als positief beschreven en de acties van de "*outgroup*" als negatief. Hierdoor komen bepaalde onderliggende ideologieën naar de voorgrond⁶⁴. De Chinese ministers worden niet beschreven als de "*ingroup*", maar ook niet specifiek als de "*outgroup*". Hij zag zichzelf als een Westering die de Chinese overheid had ingeschakeld om bepaalde werkzaamheden voor haar te verrichten, maar beschouwde zich niet als onderdaan of Chinese functionaris. Het Zongli Yamen wordt eerder beschreven als een middel om zijn doelen te bereiken. De parallellen qua discours tussen de Wouters en Horatio Lay, Britse diplomaat en voorganger van Robert Hart als Inspecteur-Generaal, zijn opvallend⁶⁵.

In dat opzicht kan het eveneens beschouwd worden als een tegenreactie op de verwachte "*sinicization*" bij Westelingen in dienst van het Chinese keizerrijk⁶⁶. Sommigen raakten namelijk zodanig in de ban van Chinese cultuur, maatschappij en taal dat ze er hun hele leven zouden spenderen, zoals Robert Hart. Deze angst was duidelijk aanwezig bij de Wouters, zoals barones Elisabeth von Heyking, de vrouw van de Duitse gezant in China, aangeeft in haar reisverslagen. Tijdens een van Harts beruchte wekelijkse diners in gezant-

58. LUKE KWONG, "Chinese Politics...", p. 667, 672-674.

59. *Idem*, p. 678; JUNG CHANG, *Empress Dowager Cixi: the concubine who launched modern China*, London, 2013, p. 303-321.

60. JUNG CHANG, *Empress...*, p. 296.

61. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d'une lettre particulière du Chevalier de Wouters d'Oplinter, 11 maart 1897.

62. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 7 juli 1898.

63. Zie deel drie.

64. TEUN VAN DIJK, "Ideology and discourse analysis", p. 115, 125-126.

65. JONATHAN SPENCE, *Western Advisers...*, p. 104.

66. *Idem*, p. 103.

schapswijk van Peking kreeg de Wouters volgens de barones rillingen over zijn rug wanneer hij eraan dacht hij “*ein Sir Robert*” moest worden met muziekdozen, goudvissen, borduurwerken en andere chinoiserie – en dit voor minstens vijftientwintig jaar – vooraleer hij in China iets zou kunnen bereiken⁶⁷.

Toch speelt er meer dan uitsluitend geopolitieke of carrièregerichte overwegingen. De Wouters beschouwde zichzelf duidelijk als superieur tegenover de ministers van het Zongli Yamen. Zo stelde hij reeds in zijn eerste brief: “*Les Chinois me témoignent une confiance suffisante et m’ont permis de prendre au Yamen une position carrée et bien établie. Il ne m’a pas fallu du reste déployer grande diplomatie pour en arriver là*”⁶⁸. Een dergelijk Westerse superioriteitsgevoel werd vaak gevoed door raciale theorieën, hypernationale ideologieën en sociaal-darwinisme⁶⁹. Volker Bart en Roland Cvetkovski stellen dat deze theorieën gebruikt werden “*to legitimize imperial conquest, to put conquered territories in hierarchical order and to set transformation goals for colonized societies*”⁷⁰. Ze resulteerden onder meer in een fundamenteel racistisch juridisch geïnspireerd criterium, genaamd de “beschavingsstandaard”, die op zijn beurt leidde tot een soort hiërarchie in de internationale wereldorde die bestond uit de “beschaafden”, de “barbaren” en de “wilden”⁷¹.

Het Qing-keizerrijk maakte geen deel uit van deze *family of civilized nations*. De beschavingsstandaard was namelijk een van de essentiële doctrines voor de ondersteuning van het semikoloniale systeem. Wegens dit imperiaal discours van inclusie en exclusie werden de Chinese ministers niet geïnterpreteerd als de “*outgroup*” omdat China simpelweg niet beschouwd werden als volwaardig lid van de internationale gemeenschap⁷².

Dit superioriteitsdiscours verbonden aan raciale denkbepelden is onmiskenbaar bij de Wouters, die Chinese individuen vaak bestempelde als inferieur en passief. Zo stelde hij in een brief aan zijn broer dat “*les unes sont aussi délabrées que les autres sont sales*.” Zelfs de Chinese ministers waren kennelijk onbekwaam “*de mener une négociation à l’européenne... et sont profondément indifférents à autre chose qu’à leur intérêt personnel*”⁷³. De Europese normen werden duidelijk als maatstaf genomen. Typerend hiervoor is de Wouters’ reactie op het verkrijgen van de tweede graad van de derde klasse “*de l’ordre du double dragon*” op het einde van zijn termijn⁷⁴. Deze titel werd in het leven geroepen door Keizer Guanxu in 1882 als China’s eerste “Westerse” ordeteken, om te voldoen aan deze beschavingsstandaard en om lidmaatschap aan de “*family of civilized nations*” te markeren⁷⁵. De orde werd gecreeërd door niemand minder dan Robert Hart in een

67. *Idem*, p. 122; ELISABETH VON HEYKING, *Tagebücher aus vier Weltteilen, 1886-1904*, Paderborn, 2012 [1926], p. 201.

Graag zou ik de anonieme reviewers van dit artikel willen bedanken om mij te wijzen op deze referentie. Meer comparatief onderzoek naar Westerse adviseurs zou meer licht kunnen schijnen op de invloed, reacties en gevolgen van ‘*sinicization*’.

68. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d’une lettre particulière du Chevalier de Wouters d’Oplinter, 11 maart 1897.

69. MICHAEL AUWERS, *The Island and the Storm: A Social-Cultural History of the Belgian Diplomatic Corps in Times of Democratization, 1885-1935*, doctoraatsthesis, Universiteit Antwerpen, 2014, p. 162.

70. VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation...*, p. 11.

71. EDWARD KEENE, “The Standard of ‘Civilisation’, the Expansion Thesis and the 19th-century International Social Space”, in *Millennium-journal of International Studies*, nr. 42, 2014 (3), p. 652; RICHARD HOROWITZ, “International Law...”, p. 453, 462; PHIL CHAN, “China’s Approaches...”, p. 869.

72. EDWARD KEENE, “Standard of ‘Civilisation’...”, p. 652; BARRY BUZAN, “The ‘Standard of Civilisation’ as an English School Concept”, in *Millennium-journal of International Studies*, nr. 42, 2014 (3), p. 577.

73. HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 426.

74. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Cartier aan de Favereau, 18 november 1899; Brevet en orde zijn teruggevonden: Algemeen Rijksarchief Brussel (voortaan ARB), 21.267: Liste des archives de la famille de Wouters, A13, doos 1, Fernand et Emmanuel de Wouters, brevet van Zongli Yamen, 30 september 1899.

75. GAVIN GOH, “The Imperial Chinese Order of the Double Dragon (1882-1912)”, in *Journal of the Orders and Medals Society of America*, nr. 65, 2014 (5), p. 4-5. HOUSSINE ALLOUL, *Belgium and the Ottoman Empire: Diplomacy, Capital and Transnational Loyalties, 1865-1914*, doctoraatsthesis, Universiteit Antwerpen, 2017, p. 310. Voor meer informatie over de betekenis en materialiteit van buitenlandse ordetekens en het politieke en sociale doel ervan, zie hoofdstuk 6 in voorgaand werk.

poging om zijn geliefde China te moderniseren⁷⁶. Het werd echter uitsluitend gebruikt als decoratie voor buitenlanders⁷⁷. Deze buitenlandse decoraties hadden een politieke en diplomatieke functie, aangezien ze gehanteerd konden worden voor publieke en private ceremoniële interactie tussen staten, en als (in dit geval exotisch) handelsgoed⁷⁸. De Wouters verwees eerder al naar deze decoraties als “*simples médailles souvenirs*” en was niet onder de indruk⁷⁹. In zijn laatste brief verklaarde de Wouters dat hij lang genoeg in dienst was van zijn land “*que l’opinion de mes chefs en Belgique ne peut être influencé par un certificat de bonne conduite et d’application délivré par des mandarins Chinois*”⁸⁰.

II. “De Chinese taart”: de Wouters en de Westerse diplomatieke wereld

Na de Chinese nederlaag in 1895 begonnen de Westerse machten op een agressievere wijze het Qing-keizerrijk binnen te dringen, om op die manier China stukje bij beetje onderling te verdeelen⁸¹. Een adviseur in het hart van China was een geëerde troef om uit te spelen. De aanstelling van een Belgisch juridisch adviseur werd vandaar bewust geheim gehouden. Zo stelde Loumyer al in april 1896 dat verschillende diplomaten in China, als ze hiervan op de hoogte waren, hun best

zouden doen om het plan te laten falen of zelf hun eigen adviseur voor te stellen⁸². Enkele dagen voor de komst van de Wouters bracht de Vinck zijn collega’s informeel op de hoogte van de aanstelling en verklaarde hij: “*Le secret avait été si bien gardé, que c’est avec l’étonnement le moins dissimulé, presque avec stupéfaction que mes collègues ici ont appris la nouvelle*”⁸³.

In dezelfde brief deed de Vinck de verschillende reacties van zijn collega’s uit de doeken. Die geven een interessant beeld over de inter-imperiale context in China op dat moment en het belang dat de Westerse vertegenwoordigers hechtten aan de functie van adviseur. Ze schetsen tevens de percepties van de diplomaten *on the ground*, namelijk hoe ze zelf de belangen van hun land wilden verdedigen en hoe ze hun relaties met de andere mogendheden inschatten⁸⁴. Volgens de Vinck reageerde de Franse gezant Auguste Gérard voornamelijk positief en wees hij op de noodzaak om China te moderniseren naar Europees voorbeeld. De Japanse zaakgelastigde verwees eveneens naar dit “Westerse” beschavingsideaal en stelde dat China enkel het Japans voorbeeld volgde. Wederom merken we duidelijk een gemeenschappelijk imperiaal superioriteitsdiscours. De Amerikaanse gezant voegde er aan toe dat België moest oppassen dat de Wouters, in navolging van Robert Hart, “*ne devienne pas*

76. GAVIN GOH, “The Imperial Chinese Order...”, p. 4-5. Het einde van de negentiende eeuw was een periode waarin het uitreiken van decoraties, een “ogenschijnlijk ‘Westers’ middeleeuwse traditie”, ongekende hoogtes bereikte en evolueerde naar een diplomatieke praktijk op wereldwijde schaal, HOUSSINE ALLOUL, *Belgium and the Ottoman Empire...*, p. 299.

77. De eerste twintig jaar zouden er ongeveer duizend zijn uitgereikt, zie GAVIN GOH, “The Imperial Chinese Order...”, p. 14-15.

78. HOUSSINE ALLOUL, *Belgium and the Ottoman Empire...*, p. 306.

79. HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 424.

80. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Wouters aan de Vinck, 8 april 1899.

Dit is een opmerkelijke afwijking van de voorbeelden aangehaald door Houssine Alloul betreffende het Belgische diplomatieke corps op het einde van de negentiende eeuw (en de relatie met voornamelijk Osmaanse ordetekens). Buitenlandse onderscheidingen waren zeldzaam, ceremonieel en exotisch en werden daarom ook aanzien als prestigieus. Bovendien werden ze door vele diplomaten ‘verzameld’. Onverschilligheid of spot kwam wel voor, maar lijkt minder uitgesproken bij actieve uitvoerders van Koning Leopolds expansiebeleid. Zoals uit zijn brieven blijkt, kan de Wouters’s reactie opgevat worden als een superioriteitsrespons. Hij erkende Qing-China niet als onderdeel van de “familie van naties” en bijgevolg ook niet hun decoraties, die niet enkel een teken zijn van prestige, maar ook hiërarchie. Niettemin verloren ordetekens in het algemeen op het einde van negentiende eeuw wat van hun waarde. Aangezien ze zo frequent werden uitgereikt, werden ze alledaags en onderhevig aan inflatie en devaluatie. Meer onderzoek is nodig naar het politieke belang van buitenlandse decoraties in het internationale domein. HOUSSINE ALLOUL, *Belgium and the Ottoman Empire...*, p. 299-334.

81. TREVOR GETZ en HEATHER STREETS-SALTER, *Modern Imperialism and Colonialism: A Global Perspective*, New Jersey, 2011, p. 179.

82. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Loumyer aan de Favereau, 8 april 1896.

83. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 28 november 1896.

84. VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation...*, p. 7-9.

*bientôt plus chinois que les chinois*⁸⁵. Deze vrees voor “sinicization” was klaarblijkelijk zeer groot en men wilde niet opnieuw een Westering verliezen aan de andere kant van het spectrum⁸⁶. Om Li Hongzhang te paaien had de Vinck immers benadrukt dat de Wouters op eigen initiatief had besloten om Chinees te studeren omdat hij wenste “de s’assimiler d’une façon complète les choses de Chine”⁸⁷. Of de Wouters werkelijk op voorhand al had beslist om Chinees te studeren is maar de vraag. Hij leek in ieder geval niet de wens te hebben om zich te assimileren naar Chinese normen.

De vertegenwoordigers van de andere grootmachten stelden zich eerder neutraal of onverschillig op, op de Duitse gezant Baron von Heyking na weliswaar. Die was zeer bezorgd dat de aanstelling van een Belgische adviseur in combinatie met de actieve aanwezigheid van België in China (hij verwees naar de Peking-Hankou spoorlijn) de balans in China zou verstoren⁸⁸. Duitsland wilde zelf een juridisch adviseur aanstellen, namelijk ex-gezant Max von Brandt⁸⁹. De geopolitieke context in China op dat moment had hier wellicht een aandeel in. Zo kon Gérard het niet laten om te verwijzen naar de “anti-Franse” rol van de Belgische adviseur Gustave Rolin-Jaquemyn in Siam en waarschuwde hij dat “si le Conseiller assumait un rôle politique partial des difficultés ne manqueraient sans doute pas de se produire”⁹⁰. Deze Belgische rechtswetenschap-

per en voormalig liberaal minister van Binnenlandse Zaken werd in 1892 aangesteld als hoofd- en juridisch adviseur bij de Siamese overheid onder Koning Chulalongkorn, met als functie assisteren bij de modernisatie van de administratie⁹¹. Dit leidde tot grote ontevredenheid bij vooral Frankrijk en Engeland die hun macht in Siam wilden uitbreiden. Frankrijk en België waren vanaf 1896 echter verbonden in de gezamenlijke constructie van de Peking-Hankou spoorlijn en deze Frans-Belgische co-operatie is waarschijnlijk de reden voor Gérards positieve ontvangst van de Wouters⁹².

De imperiale spanningen waren niettemin veel groter tussen België en Duitsland, met name binnen de context van expansie in Afrika⁹³. Deze passage is vandaar een mooi voorbeeld van inter-imperiale concurrentie en co-operatie. Imperiale rivaliteit uitte zich in de geopolitieke context waarbij de Westerse machten invloedssferen, concessies, enzovoort probeerden te behalen ten voordele van hun eigen land en ten koste van de anderen. Florian Wagner stelt echter dat deze grootmachten desondanks verenigd waren door de gemeenschappelijke beweegredenen voor hun imperiale projecten en dit legitimeerden aan de hand van een humanitair civilisatieproject⁹⁴. De Westerse machten vonden elkaar in het opleggen van een gemeenschappelijk imperiaal discours van modernisatie, waarvan de Westerse adviseurs een gevolg waren.

85. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 28 november 1896.

86. De Britse gezanten verweten Robert Hart vaak de Chinese overheid te helpen ten koste van de Britse belangen, JONATHAN SPENCE, *Western Advisers...*, p. 120. Recent onderzoek van Hans Van de Ven presenteert hem eerder als een “man in the middle”, aangezien hij het limiterend vindt “to portray him as ultimately either a servant of British or general foreign interests in China” en wijst eveneens op Harts Ierse identiteit om het belang van meervoudige en overlappende identiteiten en loyaliteiten in acht te nemen bij dit soort onderzoek. Volgens hem was Robert Hart echter afhankelijk van zijn connecties met zijn thuisland (net zoals hij Chinese netwerken had) en daardoor nooit in staat om dat imperialisme te overstijgen, HANS VAN DE VEN, “Robert Hart...”, p. 632-633, 661.

87. ABZ, CPL: Chine, 1896-1898, de Vinck aan de Favereau, 9 december 1896.

88. Ibidem.

89. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Bure aan de Favereau, 30 mei 1896.

90. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 28 november 1896.

91. Op zijn vraag zouden nog twaalf andere Belgische rechtsadviseurs hem hierin bijstaan, CHRISTOPHE BELLENS, “Les blancs hors de chez eux”: de Belgische adviseurs in Siam (1892-1902) en de ‘beschavingsstandaard’, masterscriptie, Universiteit Antwerpen, 2017; WALTER TIPS, *Gustave Rolin-Jaquemyns (Chao Phraya Aphaï Raja) and the Belgian advisers in Siam (1892-1902): An overview of little-known documents concerning the Chakri Reformation Era*, Bangkok, 1992; IAN BROWN, “British Financial Advisers in Siam in the Reign of King Chulalongkorn”, in *Modern Asian Studies*, nr. 12, 1978 (2), p. 193-195.

92. GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *Léopold II...*, p.180.

93. JACQUES WILLEQUET, *Le Congo belge et la Weltpolitik, 1894-1914*, Bruxelles, 1962, p. 415-420.

94. FLORIAN WAGNER, “Private Colonialism and International Co-operation in Europe, 1870-1940”, in VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation ...*, p. 95.

De gezantschapswijk in Peking was een kleine, coherente gemeenschap waar de diplomaten zeer dicht bij elkaar leefden⁹⁵. Vanwege het complexe, veranderlijke en soms zelfs chaotische karakter van het Chinese politieke leven fungeerde deze gezantschapswijk als een zone met verminderde complexiteit op basis van een “*distinctive identity which is continuously reproduced in interaction with their environments*”⁹⁶. Hierdoor ontstond er een soort Westerse, naar binnen gerichte bubbel waarbinnen de diplomaten, alsook de Wouters, vertoefden⁹⁷. Dit werd nog versterkt door de volledige segregatie in China, in tegenstelling tot andere gastlanden, tussen de Westerse diplomaten en de plaatselijke Chinese elite. Alle sociale gebeurtenissen vonden nagenoeg plaats in en rond de gezantschapswijk in aanwezigheid van bijna uitsluitend Westerse leden van het diplomatieke corps⁹⁸. Op deze manier ontstond er een specifieke diplomatieke cultuur als een historisch gegroeid geheel van ideeën, tradities en normen. Dit was eigen aan hun activiteiten als diplomaat, zowel tijdens het uitoefenen van hun beroep als in hun vrije tijd⁹⁹.

Deze gedeelde ervaringen in de door hen geconstrueerde ruimte resulteerden in een algemeen gevoel van verbondenheid onder de diplomaten. De hartelijke sfeer binnen deze ruimte werd ook bewust gecultiveerd door diplomaten. Naoko Shimazu bestempelt dit als “sociabiliteit”, als categorie om deze vorm van informele diplomatie verder te onderzoeken¹⁰⁰. Ze onderscheidt daarbij twee vormen, namelijk inclusieve en

exclusieve sociabiliteit. De tweede vorm sluit het best aan bij de omgeving van de Chinese gezantschapswijk, waar kleinschalige en intieme sociale bijeenkomsten zoals diners georganiseerd werden met de intentie om communicatie te vergemakkelijken en vriendschappelijke relaties te bevorderen¹⁰¹. Het concept “gastvrijheid” is cruciaal volgens Shimazu, aangezien het kan fungeren als een krachtig instrument voor de gastheer “*which can set the “tone” in which favorable social contexts can be created [...] as a means of creating favorable impressions of their country*”¹⁰².

Ook de Wouters verwijst naar deze diners in zijn eerste brief. Zo zou Frans gezant Gérard hem hebben uitgenodigd “*de profiter du courant sympathique que dégagent les vins généreux qu’il m’a fait absorber*”¹⁰³. Deze sociale bijeenkomsten waren geen onschuldige ontspanningsmomenten, maar net eerder een vorm van “*behind the scenes diplomacy*”. Achter de vriendschappelijke performance van Gérard zat de werkelijke instrumentele utiliteit van sociabiliteit verborgen, namelijk het vergaren van informatie¹⁰⁴. Vandaar dat Gérard op deze diners de Wouters duidelijk wat loslippiger probeerde te maken aan de hand van enkele genereuze wijnen. Ondanks hun gevoel van associatie heerste er een constante sfeer van beroepsmatige achterdocht¹⁰⁵. Toen Gérard hem een van zijn zagezegd betrouwbaarste en intelligentste tolken aanbood, sloeg hij het aanbod af, “*précisément à cause des relations trop intimes de ce mandarin avec la légation de France.*”

95. Bijna allemaal gehuisvest rond de “Legation Street” of *dong jiaomin xiang*, behalve de Belgische legatie; FRANS-PAUL VAN DER PUTTEN, “Diplomatieke cultuur in de gezantschapswijk van Beijing in de late negentiende eeuw en vroege twintigste eeuw”, in PETER VAN KEMSEKE (ed.), *Diplomatieke Cultuur*, Leuven, 2000, p. 159-163.

96. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps ...*, p. 41; Voor ruimtelijkheid in diplomatie, zie FIONA MCCONNELL, “Rethinking the Geographies of Diplomacy”, in *Diplomatica*, 1, 2019, p. 46-55.

97. FRANS-PAUL VAN DER PUTTEN, “Diplomatieke cultuur...”, p. 159-163.

98. Met uitzondering van Japanse diplomaten, zie MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 65.

99. *Idem*, p. 37.

100. NAOKO SHIMAZU, “What is Sociability in Diplomacy”, in *Diplomatica*, nr. 1, 2019, p. 57-60.

101. Shimazu noemt dit “*spatial bonding*”; *Idem*, p. 60, 71.

102. *Idem*, p. 59.

103. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d’une lettre particulière du Chevalier de Wouters d’Oplinter, 11 maart 1897.

104. NAOKO SHIMAZU, “Sociability...”, p. 61-62; Opvallend is dat hij de Wouters niet vermeldt in zijn *Ma mission*; AUGUSTE GÉRARD, *Ma mission en Chine, 1893-1897*, Paris, 1918.

105. FRANS-PAUL VAN DER PUTTEN, “Diplomatieke cultuur...”, p. 162.

Langs de andere kant wist de Wouters met “*un petit doigt de cour diplomatique à la Baronne Heyking*” zijn ijselijke ontvangst door haar man, Duitse minister von Heyking, om te draaien naar zijn voordeel. Zo werd hij naar eigen zeggen “*un des intimes de la maison*”¹⁰⁶. Sociabiliteit wordt hier dus gehanteerd om verdachte gevoelens of twijfels over elkaar te reduceren¹⁰⁷. Dit vermeldt hij grotendeels om zijn eigen diplomatieke vaardigheden in de kijker te zetten. In de brieven vormt hij een imago van zichzelf als meesterdiplomaat. Over de andere buitenlandse gezanten en zaakgelastigden heeft hij in zijn brief ook een uitdrukkelijke mening. Hieruit blijkt dus duidelijk de “*ingroup-outgroup*”-polarisatie tussen zichzelf (waarvan hij de acties ophemelt) en de andere buitenlandse ministers (die hij bekritiseert) als een strategie die hij (bewust of onbewust) aanwendt in zijn taalgebruik¹⁰⁸.

Diplomaten maakten deel uit van een internationale elitesamenleving op basis van gedeelde normen en waarden, wat hen een eenvoudig identificeerbare sociaal-professionele groep maakte¹⁰⁹. Op het einde van de negentiende eeuw werd deze diplomatieke cultuur grotendeels gekenmerkt door aristocratische waarden en omgangsvormen, wat de diplomatieke sociabiliteit conditioneerde¹¹⁰. Ridder de Wouters kon zijn adellijke titel aanwenden om een gedistingeerde positie binnen deze groep in te nemen en daaruit voordelen te halen¹¹¹. Op mentaal vlak was de Wouters evenwel geconditioneerd door zijn aristocratische opvoeding en denkbeelden. Opvallend zijn bijvoorbeeld de terugkerende paardenmeta-

foren. In zijn eerste brief is er al één te vinden: “*j’espère qu’il [Li Hongzhang] m’a permis de me mettre suffisamment en selle pour ne pouvoir être désarçonné par les attaques à peu près constantes dont je suis l’objet*”¹¹². Paardrijden in het algemeen was een symbool van de aristocratische elite, maar het maakte ook deel uit van de diplomatieke sociabiliteit in Peking. Zo stelt Michael Auwers dat “*hunting, playing polo, and mastering a horse in general [...] allowed them [diplomaten] to indulge in a lifestyle that was traditionally associated with the upper classes*”¹¹³. Dit was ook het geval in de gezantschapswijk waar de befaamde pony- en paardenwedstrijden een van de enige ontspanningsmogelijkheden waren¹¹⁴. Deze sociale praktijken bevorderden opnieuw een gedeelde *esprit de corps* en stimuleerden: “*a sense of international camaraderie based on affinity and kinship*”¹¹⁵.

Daarenboven kunnen de paardenmetaforen verwijzen naar bepaalde atavistische verlangens van een adellijk/hiërarchisch verleden. Deze paternalistische denkbeelden waren vaak verbonden aan de Koning. Na zijn vakantie in Japan in 1898 verwachtte de Wouters van zijn “*illustre maître*” – door Douxchamps geïdentificeerd als Leopold II – verdere instructies: “*si je puis continuer mes pérégrinations, ou s’il me faut prendre de nouveau le collier*”¹¹⁶. Het is mogelijk dat hij zich in deze passage vereenzelvigd met een last- of trek-dier, als een soort vaandeldrager voor de Belgische belangen in China of instrument die kon worden ingezet afhankelijk van de wensen van de Koning. In een brief van kabinetchef van de Koning, Paul de Borchgrave, naar Belgisch minister van

106. ABZ, CPL : Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d’une lettre particulière du Chevalier de Wouters d’Oplinter, 11 maart 1897.

107. NAOKO SHIMAZU, “Sociability...”, p. 60.

108. TEUN VAN DIJK, “Ideology and discourse analysis”, p. 126.

109. JASON DITTMER, “The Diplomatic Corps of Things”, in *Diplomatica*, nr. 1, 2019, p. 14; MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps ...*, p. 38.

110. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 63, 71.

111. *Idem*, p. 97.

112. ABZ, CPL : Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d’une lettre particulière du Chevalier de Wouters d’Oplinter, 11 maart 1897.

113. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps ...*, p. 62.

114. FRANS-PAUL VAN DER PUTTEN, “Diplomatieke cultuur...”, p. 163.

115. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 62.

116. HÉRVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 429.

Buitenlandse Zaken, Paul de Favereau, omtrent de Wouters' aanstelling gebruikt de Borchgrave trouwens een vergelijkbare metafoor: *“il ne faut pas hésiter à mettre le pied dans l'étrier”*¹¹⁷.

De meest fundamentele collectiviteit waarmee de Wouters zich identificeerde – en waar duidelijk zijn loyaliteiten lagen – was vandaar de Belgische natie. Zijn impliciete functie als Westers adviseur in China was vermoedelijk het cultiveren van sociabiliteit met de Westerse gezanten om op die manier waardevolle informatie te vergaren en zo de Belgische positie in China te versterken. Dit kon hij bewerkstelligen op twee manieren: via zijn functie voor het Zongli Yamen waar hij moest onderhandelen met de Westerse mogendheden en via zijn diplomatieke connecties binnen de gezantschapswijk. Het is opnieuw een bewijs van de ambivalente positie die de Wouters in China bekleedde. Het discours van de Wouters in zijn brieven is vandaar een quasi perfecte weergave van de constante spanning tussen inter-imperiale rivaliteit en affiliatie. Hoewel hij de andere legaties in zijn brieven beschouwt als *“outgroup”* voelt hij toch een bepaalde solidariteit met hen. Groepen die zichzelf (bewust of onbewust) identificeren als een bepaalde ideologische collectiviteit hebben namelijk gedeelde geloofsovertuigingen, zoals een gedeelde kennis en set van normen en waarden¹¹⁸. Door hun gemeenschappelijke sociale praktijken, aristocratische diplomatieke sociabiliteit en achterliggende imperiale ideologieën creëerden deze Westerse vertegenwoordigers een gedeelde set van visies, normen en waarden die samenwerking faciliteerde wanneer noodzakelijk¹¹⁹.

Vanaf 1898 verslechterde de gunstige positie van de Wouters echter zienderogen. Zowel de Vinck als de Favereau bleven desondanks aandringen op een verlenging van de Wouters' contract, vooral

uit vrees dat een van de andere Westerse legaties haar landgenoten zou aanbieden: *“C'est pourquoi j'ai engagé monsieur de Wouters à ne pas attendre les derniers mois de son contrat pour en négocier le renouvellement, mais d'entamer secrètement dès à présent, des pourparlers à cet égard avec les Secrétaires du Yamen”*¹²⁰. In een reactie daarop stelde de Wouters dat bijna alle Westerse machten gekant waren tegen de hernieuwing van zijn contract, zelfs Frankrijk. Ondanks hun samenwerkingsverband ging het relatief slecht met de Franse belangen in China waardoor de Wouters ervan overtuigd was dat *“ils commencent à s'apercevoir que si nous avons pris leur main pour aborder dans le Céleste Empire, nous avons l'intention d'y marcher sans leur secours. [...] La concession de Hankow, qui est un nouveau succès de monsieur de Vinck, [...] excite déjà leur jalousie.”* Naast opnieuw een zeer uitdrukkelijke identificatie van de andere legaties in China als de *“outgroup”* merken we in zijn tweede brief ook een duidelijke zelfidentificatie met de Belgische overheid. Dat wordt nog versterkt door de Wouters' gebruik van voornaamwoorden: *“C'est grâce à leur [Franse] concours que nous avons pris pied en Chine par l'entreprise Péking-Hankow”*¹²¹.

III. “De mannen van de Koning”: de Wouters en het Belgische diplomatieke apparaat

Hoewel de vraag voor een adviseur uit Chinese hoek kwam, was het Belgische ministerie van Buitenlandse Zaken wel betrokken bij de benoeming van de Wouters. De overheid mocht namelijk zelf iemand aanduiden en dit leidde tot ettelijke discussies over welke persoon, voor welk bedrag, wat de rol van de Belgische overheid zou zijn, etc. De positie werd kennelijk belangrijk

117. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, de Borchgrave aan de Favereau, 26 juni 1896.

118. TEUN VAN DIJK, “Ideology and discourse analysis”, p. 119.

119. *Idem*, p. 115; Shimazu wijst eveneens op dit gevoel van groepsidentiteit als een gevolg van sociabiliteit; NAOKO SHIMAZU, “Sociability...”, p. 57.

120. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 9 januari 1899.

121. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), extrait d'une lettre particulière du Chevalier de Wouters d'Oplinter, 13 februari 1899.

geacht. Het duurde ook bijna een volledig jaar voor de juridisch adviseur naar Peking zou vertrekken. Het gros van de momenteel beschikbare bronnen voor dit onderzoek heeft betrekking op deze benoeming en het is ook hier dat de invloed van Koning Leopold II het meest zichtbaar is. Bijna in elke brief of nota vraagt men om “*la signaler à l’attention du Roi*”, en de Favereau stuurde verschillende brieven naar het Kabinet van het Koninklijk Paleis “*pour me faire connaître les vues du Roi sur la suite*”¹²².

Reeds in december 1895 stelde Loumyer een naam voor, namelijk Camille Janssen, voormalig gouverneur-generaal van de Kongo Vrijstaat en secretaris-generaal van het *Institut Colonial International*, een vereniging gericht op het uitwisselen van “koloniale” kennis¹²³. Het voorstel voor Janssen wijst op wat Remco Raben het “*webbed character of colonial spaces*” noemt¹²⁴. Het is een voorbeeld van de imperiale mobiliteit. Personen zoals Janssen, die eerder al voor imperiale doeleinden hadden gewerkt, werden verplaatst van de ene plek naar de ander om de uitwisseling van kennis over “koloniale” praktijken te faciliteren¹²⁵. Als een van de uitvoerders van Leopolds expansiebeleid geldt Janssen als een lid van Viaene’s *parti colonial*¹²⁶. Leopold drong dan ook sterk aan op zijn aanstelling: “*Le Roi est d’avis qu’il faut absolument chercher à obtenir la nomination de m. Camille Janssen*”¹²⁷. Minister de Favereau ging echter niet akkoord en stuurde een brief naar Loumyer met gedetailleerde informatie over de persoonlijkheid van Janssen. Door te wijzen op “*la droiture de son caractère*” doelde hij op Janssens ongeschiktheid om zich op een delicate

manier te positioneren tussen de verschillende invloedssferen in China: “*Le rôle de conseiller ne serait pas exempt de difficultés, il faudrait pour le remplir beaucoup de tact et d’expérience et posséder des qualités qui se trouveraient difficilement toutes réunies sur la tête de la même personne*”¹²⁸.

Janssen was misschien te doordrongen van imperiale gevoelens om te werken in de conflictueuze context van het semikoloniale China. Ze zochten vandaar iemand discreet en liefst onbekend, waar de Westerse machten in China geen aanstoot aan zouden nemen. Belangrijker was dat niemand binnen het Belgische diplomatieke corps daar bezwaren tegen zou hebben. Enkele maanden voordien vond er namelijk een machtsstrijd plaats binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken. Verscheidene voormalige bondgenoten van Leopold II die hem geassisteerd hadden bij de verwerving van grondgebied in Afrika trokken hun steun in¹²⁹. Enkelen onder hen hadden een invloedrijke post binnen het ministerie, waaronder secretaris-generaal Lambermont en Belgisch minister in Berlijn, Baron Jules Greindl. Leopolds absolutistische heerschappij van Kongo en zijn nieuwe plannen voor overzeese expansie richting Azië brachten namelijk de Belgische neutraliteit meer en meer in het gedrang. Ze vreesden dat dit de veiligheid van België binnen Europa in het gevaar bracht en ondersteunden in 1895 vandaar een (mislukte) poging om de soevereiniteit van Kongo over te dragen naar de Belgische staat¹³⁰. In tegenstelling tot deze oudere generatie had een nieuwe generatie diplomaten Leopolds imperiale motto echter geïnternaliseerd en bestempelden ze zichzelf als de Kongo-generatie. Na 1895 waren

122. AKP, KLII, 552, de Favereau aan Paul de Borchgrave, 26 juni 1896.

123. ULRIKE LINDNER, “New Forms of Knowledge Exchange Between Imperial Powers: the Development of the Institut Colonial International (ICI) Since the End of the Nineteenth Century”, in VOLKER BARTH en ROLAND CVETKOVSKI, *Imperial Co-operation ...*, p. 64, 71; ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, Loumyer aan de Favereau, 12 december 1895.

124. REMCO RABEN, “Dutch Imperial History...”, p. 5.

125. ULRIKE LINDNER, “Knowledge Exchange...”, p. 71.

126. VINCENT VIAENE, “Leopold’s Imperialism...”, p. 764.

127. AKP, KLII, 551 : *Projet de nomination d’un conseiller politique belge au Tsung-li-Yamen*, 1896.

128. AKP, KLII, 552, de Favereau aan Paul de Borchgrave, 26 juni 1896.

129. VINCENT VIAENE, “Leopold’s Imperialism...”, p. 759; HANNES VANHAUWAERT, *All the King’s Men...*, inleiding.

130. CHRISTOPHE VERBRUGGEN, DANIEL LAQUA en GITA DENECKERE, “Transnational History...”, p. 1221; MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 77-78.

er vandaar twee facties binnen het ministerie: “neutralisten” en “expansionisten”¹³¹. Hoewel Leopold na deze machtsstrijd de loopbaanmogelijkheden binnen het ministerie grotendeels controleerde, was het waarschijnlijk Lambermont die niet akkoord ging met de benoeming van Janssen. Als *de facto* hoofd van de afdeling Buitenlandse Zaken kon hij de toegang tot het diplomatieke corps blokkeren. Er moest vandaar een compromis gezocht worden met betrekking tot de Belgische adviseur in China. Het was de Favereau die leek te bemiddelen tussen de twee facties, waarbij Lambermont en Leopold II aan beide uiteinden van de touwtjes trokken¹³².

In de benoeming lijkt reeds een soort strategie te zitten, al dan niet aangestuurd door Leopold II zelf. Een adviseur in het hart van het Zongli Yamen zou namelijk een belangrijke pion kunnen zijn voor zijn expansiepolitiek, zoals ook Loumyer stelde in zijn laatste brief: “*l’obtention d’un poste de conseiller belge à la Cour de Péking me paraissant excessivement désirable pour le développement futur de nos intérêts de toutes sortes en Chine*”¹³³. Ook de Favereau (vaak gezien als spreekbuis van Leopold II) deelt deze mening in zijn brief aan de Borchgrave: “*je pense qu’il n’est pas possible de méconnaître, au point de vue de nos intérêts et de notre influence dans l’Extrême-Orient, toute l’importance qu’il y aurait à accepter les propositions du Gouvernement chinois*”¹³⁴. De tijd drong en Loumyer besliste om persoonlijk naar Brussel terug te keren om de benoeming van de adviseur te versnellen. De Belgische gezant stierf echter in een ziekenhuis in Shanghai. De aanstelling van een Belgisch juridisch adviseur was zo belangrijk dat hij op zijn sterfbed nog een brief dicteerde aan de Belgische consul Pierre Bure met de vraag om zo snel mogelijk iemand aan te duiden. In een latere brief stelde Bure zelfs dat “*dans son agonie, il [Loumyer] s’est plusieurs fois soulevé sur son lit et m’a dit: ‘il faut*

absolument que je parte pour Bruxelles”¹³⁵. Bij een deel van het Belgische diplomatieke corps werd er dus een groot belang gehecht aan deze functie.

De Belgische diplomatieke elite beschouwde de invulling van deze functie en wat ze belichaamde als een zeer gevoelige kwestie. Dit blijkt evenzeer uit de officiële titel van de adviseur en bijhorende connotatie. Aangezien de Chinese elite vroeg om een juridisch en politiek adviseur verwezen de diplomaten naar de toekomstige adviseur als “*conseiller légal et politique*”. In zijn uiteindelijk contract – getekend op 2 oktober 1896 – wordt hij enkel genoemd als “*conseiller légal*”. Was de titel “politiek adviseur” misschien te ideologisch geladen voor de conflictueuze context van verschillende invloedssferen in China? Rekening houdend met de heisa rond de aanstelling van Rolin-Jacquemyns, de Belgische adviseur in Siam, een paar jaar eerder is dit zeker een aannemelijk hypothese. De Favereau verwees hiernaar in zijn brief aan de Borchgrave: “*la nomination de monsieur Rolin Jacquemyns [...] n’a pas laissé que de provoquer un vif mécontentement.*” Om die reden pleitte hij voor een strikte overeenkomst tussen de Wouters en het Zongli Yamen, zonder vermelding van de Belgische overheid. Op die manier zou België niet verantwoordelijk worden gehouden als dit (of een van de latere acties van de adviseur) tot een internationaal incident zou leiden, ook tegenover de andere Europese mogendheden wegens het eventueel niet respecteren van hun neutraliteitsplicht¹³⁶. Voorts komt hier opnieuw de invloed van de “neutralisten” naar voren. Elk initiatief met maar een zweem van imperialisme probeerden ze te begrenzen.

Koning Leopold II probeerde daarom zijn aandeel bij de benoeming van de Wouters te verdoezelen. Zo benadrukte de Borchgrave in zijn brief dat de Koning “*accepte le choix de M. le chevalier de Wouters d’Oplinter, que vous lui proposez*”,

131. MICHAEL AUJWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 158-159.

132. *Idem*, p. 78-81.

133. ABZ, CPL : Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Loumyer aan de Favereau, 18 april 1896.

134. AKP, KLII, 552, de Favereau aan Paul de Borchgrave, 26 juni 1896.

135. ABZ, CPL : Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Bure aan de Favereau, 14 mei 1896.

136. AKP, KLII, 552, de Favereau aan Paul de Borchgrave, 26 juni 1896.

waarbij de “vous” opvallend in rood staat geschreven¹³⁷. De Wouters vertegenwoordigde nochtans de jongere Kongo-generatie die in het ministerie kwamen na Leopolds vererving van het Afrikaans grondgebied in 1885¹³⁸. Om die reden werd hij waarschijnlijk een carrière als diplomaat geweigerd, aangezien hij voorts aan alle voorwaarden voldeed. Reeds in 1887 vroeg de net afgestudeerde de Wouters om opgenomen te worden in het diplomatieke corps. Hij werd echter geplaatst bij de centrale administratie van de Directie Politiek¹³⁹. In 1891 promoveerde hij tot bureauchef, wat nog steeds niet de carrière was waarvan de jonge en dynamische de Wouters zo van gedroomd had¹⁴⁰. Het is zeer opmerkelijk dat een doctor in de rechten, afkomstig uit een gegoede adellijke familie met zelfs banden met de Arenbergs, niet opgenomen werd in het diplomatieke corps¹⁴¹. Waarom dan een bureauchef kiezen voor een uiterst delicate en belangrijke functie in een gecompliceerde context van concurrerende invloedssferen? De neutralisten gingen hier waarschijnlijk mee akkoord net door het feit dat hij geen hoge functie in het ministerie had noch een buitenlandse (lees imperiale) ervaring. De keuze voor de Wouters als adviseur zorgde er niettemin voor dat de Koning zijn monarchale plicht kon vervullen door zijn “household” te vullen met leden uit de hoogste kringen van de aristocratie, een groep die behoorden tot de meest trouwe aanhangers van zijn koloniale rijk¹⁴².

De gebruikelijke redenen voor de keuze van de Wouters staan vermeld in de brief van de Borchgrave aan de Favereau: kinderloos, meertalig, vertrouwd met internationale beleidskwesties en de juiste sociale rang met eigen fortuin. Een opvallend detail is dat in deze brief de kabinetchef sterk benadrukt dat de Koning aandacht heeft voor het feit dat de Wouters de tweelingbroer is van Charles de Wouters, een kapitein van de *Force Publique* die enkele jaren eerder stierf in Kongo¹⁴³. Dit wijst toch op een bepaalde affiliatie van de familie met Leopolds expansiebeleid. Opmerkelijk is dit helemaal als we dit vergelijken met de Favereau's brief naar Carl de Vinck tien dagen later¹⁴⁴. De Vinck werd op uitdrukkelijke vraag van de Koning aangesteld als Belgische gezant in Peking, ter vervanging van wijlen Loumyer¹⁴⁵. Hoewel hij een van de trouwste uitvoerders was van Leopolds expansiebeleid in China is er in de brief van de Favereau over de nieuwe juridische adviseur toch een opvallende omissie, namelijk de vermelding van Charles de Wouters. De brief was voor de rest exact hetzelfde als de hierboven genoemde van de Borchgrave. Dit wijst misschien op een bepaalde stratificatie van “kennis”. Binnen bepaalde ideologische groepen zoals de *parti colonial* was kennis namelijk gestratificeerd en gedifferentieerd volgens verschillende types van expertise, waarbij niet iedereen toegang kreeg tot dezelfde informatie¹⁴⁶.

137. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, de Borchgrave aan de Favereau, 15 juli 1896.

138. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps ...*, p. 161.

139. ABZ, PD nr. 297, *Emmanuel de Wouters d'Oplinter*, de Wouters aan de Koning, 20 juli 1887; en de Wouters aan Prince de Chimay, 17 december 1887; HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 418.

140. In zijn brieven aan zijn broer gaf hij namelijk aan dat hij “cette vie de ‘rond de cuir’” verafschuwde, HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 20; ABZ, PD nr. 297, *Emmanuel de Wouters d'Oplinter*, Koninklijk Besluit van 9 maart 1891.

141. ABZ, PD nr. 297, *Emmanuel de Wouters d'Oplinter*, de Wouters aan de Koning, 20 juli 1887.

142. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 83, 114, 148. De situatie van de Wouters vertoont veel gelijkenissen met graaf Charles d'Urseel wiens familie eveneens loyaal was aan Koning Leopold II en om die reden op missie werd gestuurd (samen met de Belg majoor Gaspard Fivé) naar China als diplomatiek vertegenwoordiger van de onafhankelijke Kongostaat in dezelfde periode, CHARLES D'URSEEL, “Une mission à Peking”, in *Revue des Deux Mondes*, nr. 49, 1899 (152), p. 624-645. Opvallend is dat deze mannen een duidelijk koloniaal verleden hadden, wat (uitgezonderd van zijn tweelingbroer Charles) niet gezegd kan worden van Emmanuel de Wouters. Zie ook ANDRÉ LEDERER, *La mission du commandant A. Wittamer en Chine (1898-1901)*, Bruxelles, 1884; CARINE DUJARDIN, *Missionnering en moderniteit...*, p. 67-69.

143. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, de Borchgrave aan de Favereau, 15 juli 1896; A. ENGELS, “Wouters d'Oplinter (de) (Charles Alphonse Joseph François)”, in *Biographie coloniale belge*, dl. 2, Bruxelles, 1951, p. 984-992.

144. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Favereau aan de Vinck, 24 juli 1896.

145. Voornamelijk voor de uitbouw van de Peking-Hankou spoorlijn te faciliteren, ABZ, PD nr. 337, *Charles de Vinck de deux-Orp*, de Vinck aan de Favereau, 30 mei 1896.

146. TEUN VAN DIJK, “Ideology and discourse analysis”, p. 122.

Toen het nieuws van de Wouters' succesvolle eerste maanden in China Brussel bereikte, werd hij Ridder in de Leopoldsorde¹⁴⁷. Hoewel ordetekens aan alle diplomaten werden uitgereikt op basis van dienstanciënniteit werd deze gunst opvallend sneller verleend aan actieve bijdragers aan Leopolds expansiebeleid¹⁴⁸. In een brief van de Favereau enkele jaren later wordt duidelijk dat het ordeteken uitdrukkelijk werd gegeven naar aanleiding van zijn verdiensten in China: "*Le Roi connaît aussi les services que M. de Wouters a rendus aux intérêts belges engagés en Extrême Orient et qui lui ont valu la décoration d'ordre Leopold*"¹⁴⁹. Dit kan eveneens een charmeoffensief zijn geweest om de Wouters aan te sporen Leopolds expansiebeleid uit te voeren. In het ministerie was iedereen zich bewust dat de Koning carrières kon maken of breken. Daarenboven symboliseerden deze decoraties in monarchieën zoals België de persoonlijke en wederkerige band tussen Koning en onderdaan¹⁵⁰. Opnieuw is er een wisselwerking merkbaar tussen de atavistische gevoelens van de Belgische aristocratische diplomaten en Leopolds imperialisme¹⁵¹.

Een adviseur in het hart van China kon op verschillende manieren de Belgische belangen in China verdedigen. Consul Bure benadrukte na de dood van Loumyer het belang van de functie van een juridisch adviseur: "*ce haut fonctionnaire arriverait à connaître tous les secrets politiques de cet Empire et beaucoup de ceux des Puissances étrangères [...] dès ce jour il lui serait facile, [...] de contribuer, par son influence personnelle,*

à l'installation de nombreux belges dans les services chinois existant déjà (douanes maritimes; mines, marine; armée; chemins de fer; arsenaux; etc.)"¹⁵². De imperiale voordelen die Bure opmerkte waren allemaal pijlers van Leopolds expansiebeleid in China¹⁵³. Vanwege zijn gunstige positie kon de Wouters namelijk informatie doorgeven over de interne werking en geheimen van het Chinese keizerrijk, alsook de Belgische positie versterken via onderhandelingen met de andere Westerse machten in China. Dit was minder het geval bij Rolin-Jaquemyns en eigenlijk ook niet bij de latere juridisch adviseur in Korea, Adhémar Delcoigne. Beide heren werden aangesteld om het land in kwestie intern te hervormen en moderniseren, respectievelijk als persoonlijk adviseur voor Koning Chulalongkorn en bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken (*Naebu*)¹⁵⁴. Een essentiële motivatie voor hun aanstelling was hun Belgische nationaliteit, aangezien ze de semikoloniale entiteiten konden assisteren bij de implementatie van een "neutrale status" in navolging van Belgisch model¹⁵⁵. Hoewel België's neutrale positie wel een rol speelde bij de benoeming van een Belg als juridisch adviseur in China werd de Wouters niet aangesteld om het Zongli Yamen te moderniseren, maar eerder om te assisteren bij Chinese onderhandelingen met de Westerse machten¹⁵⁶. Rolin-Jaquemyns en Delcoigne lijken veel meer gekenmerkt te kunnen worden binnen het kamp van de "neutralisten". Zo stelde Rolin-Jaquemyns dat zijn functie was "*simplement à démontrer aux États européens en général, qui sont en relation avec le Siam, qu'il y a un droit en Asie comme il*

147. ARB, 21.267, A13, doos 1, de Favereau aan de Wouters, 25 juni 1897.

148. In die zin gedroeg Leopold II zich als een "*Fountain of Honours*", MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 125.

149. ABZ, PD nr. 297, *Emmanuel de Wouters d'Oplinter*, de Favereau aan Koning Leopold II, 30 november 1901.

150. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*, p. 125-127.

151. *Idem*, p. 147.

152. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), Bure aan de Favereau, 30 mei 1896.

153. RIK COOLSMAET, *België en zijn buitenlandse politiek: 1830-2015*, Leuven, 2014, p. 172.

154. WALTER TIPS, *Gustave Rolin-Jaquemyns and the Making of modern Siam...*; ADRIEN CARBONNET, "Belgium-Korea Relations, 1900-1910", in Harald FUSS, *Korea in the Global Nineteenth Century*, Honolulu, nog te verschijnen.

155. ADRIEN CARBONNET, "Belgium-Korea Relations...".

156. De term 'diplomatiek adviseur' is veel geschikter voor de Wouters' werkelijke functie bij het Zongli Yamen, maar had wellicht niet de juiste connotatie. Zijn functie was bedekt met de mantel van "juridisch adviseur" aangezien beide kanten daar voordeel uit zouden kunnen halen: de Chinese elite voldeed aan de idealen van het Westen door (zogezegd althans) het Zongli Yamen te moderniseren en de Belgische elite had een jurist die de neutraliteitsplicht hoog hield. Voor hedendaags onderzoek is diplomatiek adviseur echter adequater.

y en a un en Europe, et que ce droit existe pour les faibles comme pour les forts"¹⁵⁷. Ook Delcoigne (in tegenstelling tot Rolin-Jaquemyns wel uitgestuurd door de Belgische overheid) leek niet bepaald Leopolds expansieplannen te willen uitvoeren. Zo stuurde Belgisch consul Léon Vincart volgende verklaring naar Brussel: "there is no hope that Mr. Delcoigne would gain any influence here from which we could profit"¹⁵⁸. Hoe de functie van adviseur werd ingevuld door de personen zelf was vandaar zeer afhankelijk van hun eigen achtergrond, percepties en loyaliteiten.

Kenmerkend hiervoor is een incident in de nasleep van de Sanmenbaai-affaire waarbij de Wouters bijna ontslagen werd. In het begin van 1899 eiste Italië namelijk een stuk grondgebied in de Baai van Sanmen. Ongebruikelijke weerstand van Chinese zijde leidde echter tot groot gezichtsverlies voor de Italiaanse diplomaten die na een jaar alle eisen moesten intrekken¹⁵⁹. Enkele maanden nadien vroegen de ministers van het Zongli Yamen aan de Wouters om hierover een memorandum op te stellen waarin ook de zienswijzen van de buitenlandse legaties vermeld moesten worden. De informatie waarop dit memorandum was gebaseerd, kwam echter van de Vinck zelf en bevatte verschillende indiscreties. Toen dit memorandum werd overgedragen aan Cixi en de Chinese Geheime Raad concludeerden zij volgens de Wouters dat: "les renseignements précis qu'elle contenait, prouvaient, paraît-il, des relations trop intimes avec les Légations étrangères et avaient sans doute été réunis en donnant en échange des informations sur les affaires chinoises." De Chinese overheid was waarschijnlijk bezorgd over de Wouters' belangenvermenging en affiniteit met de Belgische legatie en ontsloeg de Wouters van zijn functie. Dit kon evenzeer het excuus geweest zijn waarop Cixi had gewacht. Zo vermeldde de Wou-

ters in deze brief namelijk terloops een andere reden voor zijn ontslag: "divers mémoires de ma main, trouvés dans les papiers de Chang Yin Kuan [Zhang Yin huan], l'ancien ministre"¹⁶⁰. Zouden er misschien compromitterende documenten gevonden zijn nadat Zhang onderzocht werd vanwege het complot om Cixi te vermoorden?

De situatie was niettemin zo kritiek dat de Vinck de volledige brief van de Wouters opstuurde naar Brussel, toegevoegd aan een eigen brief waarin hij de Wouters nadrukkelijk ophemelde. Deze brieven werden klaarblijkelijk samen opgesteld als strategie om het ontslag van de Wouters te verbloemen. Niet enkel werd er gewezen op de veranderde sfeer binnen het Zongli Yamen na de recente gebeurtenissen: staatsgreep, vervanging van de Chinese ministers, groeiende xenofobe gevoelens, enzovoort, maar de Vinck geeft hier ook voor het eerst zijn mening over de Wouters functie: "La nature rebutante et ingrate des fonctions du Conseiller légal ne peut être qu'imparfaitement apprécié hors de Chine [...] Il lui a fallu beaucoup d'abnégation pour entreprendre et poursuivre la tâche pénible qui l'attendait ici"¹⁶¹. Na verschillende diplomatieke onderhandelingen slaagde de Wouters erin om zijn termijn tot eind 1899 te behouden. Het is veelzeggend dat hij zo veel moeite deed om in dienst van het Zongli Yamen te blijven, terwijl uit zijn privé-correspondentie blijkt dat hij graag wou terugkeren naar België. De orders vanuit Brussel waren blijkbaar duidelijk en de Vinck benadrukt daarom in zijn brief "que le patriotisme et l'abnégation dont notre compatriote a fait preuve, une fois de plus, au cours de cette crise, ont sauvé la situation et ont réservé l'avenir"¹⁶². Toen de Wouters op 18 november 1899 de Chinese hoofdstad verliet, wees Belgisch zaakgelastigde Emile de Cartier eveneens op zijn patriottische toewijding:

157. VINCENT GENIN, *Eurocentrisme et modernité...*, p. 216.

158. ADRIEN CARBONNET, "Belgium-Korea Relations...".

159. ORAZIO COCO, "Italian diplomacy in China: the forgotten affair of San Men Xian (1898-1899)", in *Journal of Modern Italian Studies*, nr. 24, 2019 (2), p. 341.

160. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Wouters aan de Vinck, 8 april 1899.

161. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Vinck aan de Favereau, 12 april 1899.

162. Ibidem.

*“Son dévouement patriotique et son obligeance continuelle ne se sont jamais démentis un seul instant et son départ laissera un grand vide dans notre petite colonie belge”*¹⁶³. Naast de duidelijke verwijzing naar de Wouters’ affiliatie met de Belgische legatie, is dit eveneens een referentie naar Leopolds patriottische discours waar expansionisme een onderdeel van was¹⁶⁴.

Er leek vandaar een consensus te hebben bestaan binnen het diplomatieke corps in China en zelfs binnen het Zongli Yamen dat de Wouters de Belgische belangen ging behartigen. Hoewel de Wouters de Koning bijna nooit vermeldde, hintte hij toch soms naar de Leopoldiaanse en Belgische expansiepolitiek in het algemeen. Zo eindigde hij zijn laatste brief als adviseur met *“La Belgique a pris sa place dans le Céleste Empire; elle est devenue un élément que beaucoup jalourent et avec lequel ils sont obligés de compter”*¹⁶⁵. Zodra de Koning op de hoogte werd gesteld van de Wouters’ retour, stuurde hij Albert Thys om hem te overtuigen terug te keren naar China om daar de Belgische belangen te verdedigen betreffende de koolmijnen in Kaiping. De Wouters accepteerde zijn nieuwe functie als *agent de la Compagnie internationale d’Orient* en werd een van de meest toegewijde uitvoerders van Leopolds expansiebeleid¹⁶⁶. De aanvaarding van zijn nieuwe functie is opmerkelijk, aangezien hij slechts een jaar eerder had toegegeven geen zin te hebben *“de passer ma vie entière à être un spécialiste de l’Extrême-Orient”*¹⁶⁷.

Opvallend is ook dat zijn verleden als adviseur bij het Zongli Yamen hem bleef achtervolgen. In 1900, bij het opstarten van de vredesonderhandelingen na de Bokseropstand, deed Li Hongzhang een beroep op de tijdelijke diensten van de Wouters¹⁶⁸. Li stuurde hiervoor zelfs een rechtstreekse brief naar Koning Leopold II. Volgens Gert Huskens ging Belgisch gezant in China, Maurice Joostens, hier echter niet mee akkoord. Zo zou de belangenvermenging de deur kunnen openzetten voor andere landen om hun eigen adviseur aan te stellen. Hierdoor moest Leopold het voorstel afwijzen: *“Le concours d’un agent de nationalité belge pour amener ce résultat ne pourrait être utile que s’il avait l’assentiment de toutes les Puissances en cause. J’ai des raisons de croire que tel ne serait pas le cas”*¹⁶⁹. Er was echter nog een ander bezwaar (waar Huskens geen rekening mee houdt), afkomstig van de Amerikaanse John Hay. Hij bestempelde vooral de Wouters’ affiniteit met het Zongli Yamen als grootste struikelblok: *“I would hesitate to authorize a person [...] to take adverse part in negotiations which we, in common with the other Powers, are conducting with the Chinese government for the settlement [...] involving such far-reaching consequences to all foreign countries.”* De belangenvermenging werd veeleer omgekeerd geïnterpreteerd, namelijk dat de Wouters de standpunten van de Chinese overheid zou verdedigen¹⁷⁰. Hoewel de Koning waarschijnlijk overtuigd was van de Wouters’ loyaliteiten, kon hij niet anders dan Hays opmerking in acht nemen.

163. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Cartier aan de Favereau, 18 november 1899; Hervé DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 429.

164. RIK COOLSAET, *België...*, p. 184.

165. ABZ, CPL: Chine, volume complémentaire, no. 2 (1853-1890 et 1896-1899), de Wouters aan de Vinck, 8 april 1899.

166. GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *Léopold II ...*, p. 551. Deze eerdere ervaring opgedaan tijdens zijn periode bij het Zongli Yamen bleek zeer nuttig in zijn latere carrière, bijvoorbeeld in de context van de operaties die hij leidde met Herbert Hoover binnen *la Compagnie de tramways et d’éclairage électriques de Tientsin, Chinese Engineering and Mining Company* (zie ook HERBERT HOOVER, *Memoirs of Herbert Hoover: Years of Adventure, 1874-1920*, New York, 1951) en beheerder van de *Banque sino-belge*. Voor meer informatie over zijn verdere loopbaan, waar hij door zijn expertise een *“old China hand”* werd, zie GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *Léopold II ...*; GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK, *“La Société Générale, 1850-1934”*, in HERMAN VAN DER WEE, *La Générale de Banque, 1822-1997*, Bruxelles, 1997, p. 264.

167. HERVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 424; Dit moet evenzeer gelezen worden in de context van de Wouters’ gelijkentijd met Robert Hart en zijn angst om in de I.G.’s voetsporen te treden, zoals het citaat van barones von Heyking (zie hierboven) aangeeft, VON HEYKING, *“Tagebücher ...”*, p. 201.

168. ABZ, Cl. B 108 VI, 5503, de Cartier aan de Favereau, 24 augustus 1900.

169. GERT HUSKENS, *Maurice Joostens en het Bokserprotocol. Marionet op het diplomatieke theater?*, Masterthesis, KU Leuven, 2016, p. 53-54.

170. ABZ, CPL: États-Unis, vol. 58, Hay aan Lichtervelde, 28 januari 1901.

Desondanks bood de particuliere functie aangeboden door Leopold II de Wouters hem de uitweg die hij zo verlangde. Normaliter zou hij na het aflopen van zijn contract bij het Zongli Yamen opnieuw worden aangesteld binnen de administratie van het ministerie¹⁷¹. Uit zijn privé-correspondentie bleek echter dat de Wouters helemaal niet terug wilde naar zijn vorige positie: *“Cela m’effraie beaucoup de reprendre ma vie ministérielle, qui me fait absolument l’effet d’une camisole de force que l’on va me remettre. J’ai vu de près toute l’étroitesse de l’esprit qui y régnait et ce sera bien dur de recommencer”*¹⁷². Net uit deze quote komen de Wouters’ mentaliteiten en loyaliteiten duidelijk naar voren, aangezien dit een essentieel kenmerk was van de spagaat tussen de neutralisten en de Kongo-generatie. Deze jongere, aristocratische generatie van diplomaten was gericht op het uitbreiden van de Belgische natie als een imperium, ten koste van de Belgische neutraliteit als dat moest. Hun horizon was namelijk verruimd door Leopolds Afrikaanse “oeuvre” en ze wilden dit te allen prijze verdedigen. Hun proactieve houding stond in schril contrast met wat zij noemden de “lafheid” van de bekrompen, conservatieve neutralisten¹⁷³. Dit discours is helemaal aanwezig bij de Wouters die eveneens wees op de bekrompenheid van het leven op het ministerie. Toen Leopold II hem een particuliere functie aanbood, greep hij die dan ook met beide handen.

IV. Conclusie

Hoewel de Wouters stelde dat de Chinese ministers hem frequent consulteerden, was het aanstellen van een adviseur misschien eerder een symbolische daad – een soort lippendienst aan de idealen van het “Westen” – dan een wens om het Zongli Yamen te moderniseren op Westerse leest. Niettemin kwam de vraag voor een adviseur op initiatief

van het Zongli Yamen. Dit brengt een nuance in het huidige narratief waar de “Chinezen” worden afgeschilderd als de passieve speelbal van de grote mogendheden. Bovendien leek het eveneens een strategische zet te zijn langs Chinese zijde, waarbij buitenlanders tegen elkaar werden uitgespeeld. Dit onderzoek is vandaar een bewijs dat de academische wereld zich ervoor moet hoeden niet simpelweg het negentiende-eeuwse discours van de Westerse witte man ingebed in imperialistische retoriek over te nemen, maar net met een kritische blik naar de bronnen te kijken. Dit onderzoek draagt hierdoor bij aan de revisionistische *New Qing History*¹⁷⁴. Onderzoek naar deze tussenpersonen helpt ons eveneens om de rol van Westerlingen in de Chinese geschiedenis op het einde van het Qing-keizerrijk beter te begrijpen.

De functie van de Wouters was in de praktijk meer gericht op het onderhandelen met de Westerse machten. De specifieke vorm van diplomatieke cultuur in Peking zorgde voor een bepaalde exclusieve sociabiliteit, die werd gebruikt om vriendschappelijke relaties op te bouwen en informatie te vergaren. Het discours van de Wouters in zijn brieven is een perfecte weergave van de constante spanning tussen inter-imperiale concurrentie en co-operatie. De Westerse mogendheden vonden elkaar namelijk in het opleggen van een gemeenschappelijk discours van modernisatie¹⁷⁵. Onderzoek naar de ambivalente positie van deze adviseurs geeft een beter inzicht in de inter-imperiale context in China. Deze transnationale tussenpersonen gebruikten namelijk het imperiale (kennis-) netwerk om het expansiebeleid van hun eigen natie te bevorderen. Dit artikel draagt vandaar bij aan onze kennis over het laatnegentiende-eeuwse imperialisme in semikoloniale entiteiten.

Ondanks zijn onmiskenbare affiliatie beschouwde de Wouters de andere legaties als “outgroup” en

171. ABZ, PD nr. 297, *Emmanuel de Wouters d’Oplinter*, de Favereau aan de Koning, 9 oktober 1896.

172. HÉRVÉ DOUXCHAMPS, *La famille de Wouters...*, p. 429.

173. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps ...*, p. 159-161.

174. RUTH DUNNELL en JAMES MILLWARD, “Introduction”, p. 3-4.

175. FLORIAN WAGNER, “International Co-operation...”, p. 95.

identificeerde hij zichzelf vooral met de Belgische legatie als “ingroup”. Op basis van het ideologisch discoursanalytisch kader werd namelijk duidelijk dat de Wouters vooral de Belgische belangen in China verdedigde. In zijn brieven presenteerde de Wouters zichzelf echter consequent als meester-diplomaat, waarschijnlijk om zich te bewijzen tegenover de Belgische diplomatieke elite die geweigerd had hem op te nemen in het diplomatieke corps. De gunstige representatie van zichzelf als adviseur is eveneens te danken aan de Wouters’ sociaal en cultureel milieu. Het diplomatieke corps, op het einde van de negentiende eeuw gekenmerkt door aristocratische omgangsvormen, werd omringd door een aura van waardigheid en exclusiviteit. In een semikoloniale context werd dit superioriteitsgevoel nog versterkt door imperiale gevoelens van sociaal-darwinisme, racisme en hypernationalisme. Dit werd gelegitimeerd door juridische criteria zoals de beschavingsstandaard die dit semikoloniale systeem in stand hielden. Desalniettemin leek de Wouters vooral loyaal aan zichzelf. In China kon de Wouters namelijk een superieure en invloedrijke positie innemen, iets wat op dat moment binnen de Belgische samenleving veel moeilijker was geworden als gevolg van democratisering. Een diplomatieke carrière paste helemaal binnen zijn atavistische verlangens naar een hiërarchisch imperium met de Koning als voorsteven. Toen hij inzag dat er voor hem daar geen toekomst meer lag vanwege de invloed van de “bekrompen neutralisten”, besloot hij om Leopolds private functie aan te nemen. In navolging van Michael Auwers’ thesis geeft dit onderzoek een inzicht in de complexe generatiestrijd binnen de Belgische diplomatieke wereld tussen de neutralisten en expansionisten en hoe gevoelig de functie van een adviseur lag

binnen deze context¹⁷⁶. Voorts schijnt het eveneens een licht op de rol van Leopold II binnen deze strijd en zijn expansiepogingen in China. De Wouters werd duidelijk gestuurd om dit beleid te bevorderen. Het toont vandaar het belang van Leopolds brede netwerk van (semi)officiële “agenten”, maar dan aan de Chinese zijde van het verhaal.

Verscheidene van deze actoren, waaronder adviseurs, waren “gewortelde cosmopolieten”¹⁷⁷. Zij waren geworteld in hun specifieke nationale context, maar moesten dagdagelijkse activiteiten uitvoeren in functie van de semikoloniale entiteit in kwestie en daarbij gebruikmaken van transnationale netwerken binnen de inter-imperiale wereldorde. Hoe deze adviseurs invulling gaven aan deze driedubbele mediator-functie was zeer afhankelijk van hun eigen achtergrond, percepties en loyaliteiten. Duidelijk is dat deze Westerse adviseurs fenomenen en bemiddelaars waren van dit laatnegentiende-eeuws imperialisme en met momenten eveneens dienden als instrumenten ervan. Dit onderzoek overstijgt vandaar de Belgische casus door inzichten te bieden in de ideeën en praktijken van dergelijke mediators. Binnen *New Diplomatic History*, waar de rol van deze negentiende-eeuwse adviseurs nog niet werd onderzocht, wijst het op de fluiditeit van deze functies en toont het hoe individuele actoren door de mazen van het door de staat gedomineerde internationale systeem konden glippen¹⁷⁸. Deze actorgerichte methode draagt daardoor bij aan een beter begrip van de positie van deze tussenpersonen. Verder onderzoek is noodzakelijk om te begrijpen op welke manieren deze transnationale, semiofficiële adviseurs hun stempel konden drukken op die complexe geschiedenis.

Eline Ceulemans studeerde in 2019 af als master in de geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen met haar onderzoek over diplomatieke adviseurs in semikoloniaal China. Hierna voltooide ze aan dezelfde universiteit een tweede master in internationale betrekkingen en diplomatie met een thesis over gift-giving binnen hedendaagse Chinese diplomatieke relaties.

176. MICHAEL AUWERS, *Belgian Diplomatic Corps...*

177. CHRISTOPHE VERBRUGGEN, DANIEL LAQUA en GITA DENECKERE, “Transnational History...”, p. 1217.

178. GILES SCOTT-SMITH, “Private Diplomacy...”, p. 4-6.

